

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ

КАФЕДРА СТАТИСТИКИ І ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

МАГІСТР

(освітній ступінь)

на тему: «Розробка комплексу моделей аналізу якості життя населення
України»

Виконала: студентка 2 року навчання
другого (магістерського)

рівня вищої освіти

зі спеціальності 051 «Економіка»

освітньо-професійної програми

«Бізнес-статистика і аналітика»

БОЙЧЕНКО Марія Геннадіївна

Керівник: к.е.н., доцент Ірина СЕРОВА

Рецензент: к.е.н., доцент, Голова циклової
комісії економіки, управління та

адміністрування ХТЕК КНТЕУ

Тетяна БОЛОТОВА

Харків - 2020 рік

ЗМІСТ	стор.
Вступ	8
1. Теоретичні основи визначення й оцінки якості життя населення	10
1.1. Якість життя як соціально – економічна категорія	10
1.2. Роль якості життя в теорії економічного зростання	19
1.3. Базові підходи щодо оцінки якості життя	25
Висновок до розділу 1	33
2. Аналітичні основи дослідження якості життя населення	34
2.1. Характеристика бази практики	34
2.2. Суб'єктивна та об'єктивна оцінки якості життя населення	42
2.3. Прикладні аспекти в дослідженні якості життя населення	48
Висновок до розділу 2	58
3. Формування статистичного інструментарію щодо аналізу якості життя населення	59
3.1. Модель як абстрактне уявлення реальності в дослідженні якості життя населення	59
3.2. Диференціація доходів населення як базовий інструмент оцінки структури розподілу	67
3.3. Методи класифікації та прогнозування в аналізі якості життя населення	84
Висновок до розділу 3	89
Висновок	90
Список використаної літератури	93
Додатки	99

ВСТУП

В сучасних умовах розвитку суспільства досягнення високого рівня якості життя населення виступає критерієм і необхідною умовою людського розвитку. Концепція людського розвитку, що була розроблена та введена в науковий обіг і практику державного управління у 1990 році, наголошує на пріоритетності ролі людини, визначаючи, що людина – мета економічного зростання, а не його ресурс [70]. Надання оцінки якості життя є базовою характеристикою для порівняння рівня добробуту населення різних країн, складання рейтингів та стратегій розвитку.

Реструктуризація економіки України зумовлена дією законів ринкових відносин. Проте, ринкова система є недосконалою, якщо розглядати її з точки зору підвищення якості життя, основними складовими якої є: здоров'я населення, освіта, якість трудових ресурсів, що належать населенню країни, регіону. Ринковий механізм не створює стимулів для виробництва товарів та послуг колективного користування, таких як послуги освіти, охорони здоров'я тощо; не забезпечує ґрунтовних досліджень в економіці, орієнтований не на виробництво соціально необхідних товарів. Ринкова економіка не гарантує права громадян на працю, дохід, не забезпечує перерозподіл доходів. Ринковий розподіл, який не має певних обмежень, справедливий з точки зору ринку, призводить до різкої диференціації доходів, соціальної незахищеності [16].

Таким чином дослідження якості життя населення в Україні є актуальним на сьогоднішній день, особливо в умовах нестабільної економічної ситуації як в країні, так і в світі.

Метою дипломної роботи є виокремлення комплексу методів і моделей щодо визначення оцінки якості життя населення.

Завданням проведеного дослідження є виокремлення специфіки аналітичної роботи щодо оцінки якості життя населення, за умов:

- 1) узагальнення теоретико-методологічних засад в дослідженні якості життя населення;

2) проведення діагностики основних характеристик якості життя із застосуванням сучасного інструментарію;

3) розробка підходів щодо виокремлення сукупності моделей задля оцінки якості життя населення.

Об'єктом дослідження є система характеристик якості життя населення.

Предметом дослідження є сукупність теоритичних положень та аналітичних узагальнень щодо оцінки якості життя населення.

При написанні дипломної роботи були використані методи описової статистики, візуалізації даних та методи моделювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у формуванні загальної схеми аналітичної роботи щодо формування комплексу моделей в дослідженні якості життя населення. Впровадження результатів дослідження сприятиме підвищенню ефективності аналітичної роботи щодо дослідження якості життя на макрорівні.

В процесі написання дипломної роботи були здобуті наступні компетентності:

1) здатність використовувати набуті теоретичні знання та формувати інформаційний простір дослідження;

2) здатність до встановлення взаємозв'язків між економічними процесами та явищами;

3) здатність застосування методів моделювання задля вирішення конкретних проблем;

4) здатність до формування аналітичних висновків.

Результати проведеної роботи надруковані у виданні «Молодіжний вісник» у наступних наукових статтях: «Основи формування аналітичної оцінки дослідження якості життя України» та «Аналітичні аспекти дослідження рівня життя населення України».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ Й ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Якість життя як соціально – економічна категорія

Однією з основних економічних категорій, що характеризує не лише матеріальний добробут окремої людини, родини, домогосподарства, а й дає змогу робити висновки щодо результату діяльності економіки країни є рівень життя. Рівень життя є динамічною категорією і залежить від певних умов розвитку суспільства на окремому етапі [16]. З одного боку, рівень життя визначається складом та обсягом потреб у товарах та послугах, що постійно змінюються. З іншого боку, має певні обмеження, залежно від становища на ринку товарів і послуг, доходів населення, заробітної плати працівників. Водночас і розмір заробітної плати, і рівень життя визначаються масштабами та ефективністю виробництва, станом науково-технічного прогресу, культурно-освітнім рівнем населення, національними особливостями, політичною владою тощо [7].

У світовій практиці виявлено, що початкові спроби осмислення проблем, пов'язаних із рівнем та якістю життя населення та зародження термінології співпали з періодом формуванням капіталістичних відносин на Заході. На початку поняття розглядалися такими економістами як: У. Петті, Ф. Кене, А. Сміт. Наприклад, У. Петті теоретично обґрунтував механізм визначення заробітної плати, який гарантував робітникам дохід, що мав забезпечити йому життя на рівні задоволення мінімальних потреб існування («теорія мінімуму коштів»). Він аргументував це тим, що «якщо робітникам будуть платити вдвічі більше зазначеного мінімуму, то вони будуть працювати вдвічі менше» [17].

Ф. Кене досліджував реальні джерела зростання рівня життя населення. Він запровадив вчення щодо необхідності забезпечення «еквівалентного обміну товарів», у якому доводив: обмін чи торгівля не породжують багатства, у процесі обміну нічого не виробляється. Він пояснював це тим, що у сфері

обміну за умови вільної конкуренції відбувається еквівалентний обмін рівновеликої вартості, яку мають товари ще до того, як вони надходять на ринок.

Класик англійської політичної економії А. Сміт розглядав питання поширення явища бідності серед працюючого населення. Він визначив причини диференціації робітників за розміром заробітної плати, основними серед яких були:

- 1) приємність або неприємність роботи;
- 2) легкість і дешевизна або складність і дорожнеча володіння необхідними вміннями та навичками;
- 3) постійність або непостійність занять;
- 4) більша або менша довіра, що виявляється тим особам, які займаються певними видами діяльності;
- 5) імовірність або неймовірність успіху в діяльності [11].

Починаючи з другої половини XIX ст. вивчення життєвого рівня населення поступово змінювало орієнтири з макро- до мікрорівня.

Такі вчені, як Е. Енгель, В. Парет, А. Маршал, А. Пігу аналізували переважно реальні умови життя і фактичне споживання населення, що було зайняте працею.

На цьому етапі визначалися необхідні величини заробітної плати залежно від галузей виробництва.

Е. Енгель виділив залежності між доходами й витратами населення, які згодом були названі «законами Енгеля». Він дійшов до ряду висновків, а саме:

- 1) зі збільшенням доходу в бюджеті сім'ї частка витрат на харчування зменшується (I закон);
- 2) частка витрат на одяг не змінюється (II закон);
- 3) частка витрат на житло залишається постійною (III закон);
- 4) частка витрат на освіту й лікування збільшується (IV закон) [30].

На основі аналізу статистичних даних В. Парето створив закон розподілу доходів («закон Парето»), який виражає залежність між величиною доходу та

кількістю його отримувачів, засновану на розподілі здібностей людей. Він вважав, що «фізичній, моральній та інтелектуальній нерівності людей, відповідає економічна та соціальна нерівність» [8].

Наступним етапом дослідження категорії «рівень життя» стала друга половина XIX ст. - 20-ті рр. XX ст. В той час основну увагу науковці приділяли розширенню осмислення поняття «рівень життя», визначенню факторів, що впливають на нерівність матеріального добробуту людей, проблемам подолання бідності.

Дослідження з кожним роком набували все більш практичного характеру. У наступний період і до сьогодні науковці продовжували вдосконалення термінологічної бази досліджень, приділяючи увагу соціальним аспектам.

Як окремий період доцільно виділити вивчення проблеми в радянський період. Між тодішніми науковцями розгорнулася дискусія стосовно змісту і характеру відносин категорії «рівень життя», а також загальної структури показників, якими має визначатися сутність цієї категорії.

У процесі дискусії одні автори стверджували, що рівень життя повинен визначатись виключно межами сфери споживання і тому має виражати лише ступінь забезпеченості людей відповідними життєвими благами (споживчими товарами та послугами).

Інша група вчених вважала, що категорія «рівень життя» свідчить про ступінь розвитку і повноту задоволення життєвих потреб, пов'язаних із життєдіяльністю людини, які мають місце в суспільстві і окреслюються поняттям «добробут» [9].

На сьогоднішній день не існує одного загальноприйнятого визначення поняття «рівень життя».

Основні підходи до визначення поняття у широкому розумінні представлені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Базові підходи щодо визначення поняття «рівень життя»

Автор	Визначення
1	2
1) Горшеніна О.В.	Рівень життя населення — це рівень добробуту населення, споживання благ і послуг, сукупність умов і показників, що характеризують досягнутий рівень добробуту.
2) Іляш О.І.	Соціально-економічна категорія, яка характеризує можливості суспільства щодо забезпечення життя, доцільності та всебічного розвитку. Він виражається сукупністю суспільних відносин і умов, що характеризують життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, їх свободу та правову захищеність [9].
3) Мірошніченко О.Ю.	Рівень життя є багатокомпонентною соціально-економічною категорією із складною внутрішньою структурою, сутність якої не обмежується виключно матеріальними умовами життя [23].
4) Садова У.Я.	Узагальнене синтетичне поняття, яке характеризується багатоаспектною компонентною структурою. Його смислове наповнення формує інформація про доходи, споживання, зайнятість, умови праці, стан здоров'я, тривалість життя, освіту, культурний розвиток, соціальні права та гарантії тощо [10].
5) Узунов Ф. В.	Кількісна та якісна характеристики ступеня досягнення компонентів життя людини.

В період незалежності України спостерігається націленість науковців на аналіз економічних проблем перехідного періоду загальнодержавного рівня, вивчення факторів, що впливають на явище бідності, визначення факторів впливу на життєвий рівень населення. Також створення Координаційної ради з питань якості і безпеки життя людини (згідно Постанови Кабінету Міністрів

України від 26 грудня 2011 р. № 1393) свідчить про посилення уваги держави до питань забезпечення належної якості життя людини та реалізації конституційних прав громадян [1].

У Декларації прав людини, яка була прийнята в 1948 р., зазначено, що кожна людина має право на забезпечення рівня життя (включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і соціальне обслуговування), необхідного для підтримки здоров'я та добробуту її самої та її родини, в тому числі у разі втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини: безробіття, хворобу, інвалідність тощо. Ці права порушуються стосовно бідних верств населення, оскільки економічні проблеми не дають можливості до якісного харчування, одягу, житла, до своєчасного і якісного відпочинку та лікування, забезпечування високої професійно-освітньої підготовки тощо. Таким чином, забезпечення прав людини досягається шляхом ліквідації бідності [15].

За стандартами ООН межа бідності в країнах Європи визначається на рівні середньодобового доходу 5 доларів. Розрізняють дві основні форми бідності: абсолютна - за умов відсутності доходу, необхідного для забезпечення мінімальних життєвих потреб особи або сім'ї, і відносна - коли дохід не перевищує 40-60% середнього доходу по країні. Зіставлення бідності між країнами має досить умовний характер через неоднакову базу, встановлену в основу для розрахунку порогу бідності. Офіційних даних щодо диференціації доходів в Україні немає, проте експерти стверджують, що різниця між доходами найбагатших і найбідніших складає 40 разів [19].

Сучасне суспільство має динамічний розвиток. Проте, це спричинює досить неоднозначні наслідки: з одного боку, є істотне збільшення асортименту, кількості та якості благ, які є у вільному доступі до споживачів, з іншого – поглиблення диференціації населення за рівнем їхнього матеріального статку. Перелік причин бідності в країні є широким, проте держава відіграє основну регулюючу роль. Держава має регулювати рівень розвитку окремих галузей, регіонів чи груп населення, а відтак, створювати передумови для їх

збагачення [70]. На рисунку 1.1 представлена детальна класифікація сфер державного регулювання рівня життя [17].

Рис. 1.1. Класифікація державного регулювання рівня життя населення

Методи прямого регулювання безпосередньо впливають на рівень та якість життя населення. Прикладом прямого державного регулювання слугує чинна нормативно-правова база, яка регламентує права, обов'язки та міру відповідальності населення. Проте, міра впливовості прямих методів суттєво залежить від особливостей застосовуваних засобів державного регулювання. Так, підвищення розміру пенсій чи інших соціальних виплат позитивно позначається на рівні та якості життя лише тих категорій населення (пенсіонерів, інвалідів тощо), для яких соціальні трансферти є основним чи єдиним джерелом їхніх доходів. У той же час, решта населення до зазначених змін поставиться байдуже (оскільки їхні доходи залишаться незмінними), або ж негативно (збільшиться соціальна складова державного бюджету, що зумовить гальмування темпів економічного розвитку та інші макроекономічні негаразди).

Методи непрямого регулювання характеризуються опосередкованим впливом на рівень життя населення, оскільки передбачають створення

сприятливих умов для взаємодії між економічними суб'єктами. При цьому головним завданням держави є максимальне узгодження інтересів держави, бізнесу та населення. Міра впливовості непрямих методів на рівень та якість життя населення залежить не лише від особливостей засобів державного регулювання, а й від способу життя, яке притаманне тій чи іншій людині.

Між категоріями рівня і якості життя має місце залежність генетичного характеру, яка виражається в тому, що в основі якості життя є певний рівень матеріального добробуту, розвитку економіки, науки, культури та ін., що знаходить відображення в розумінні рівня життя. Якість життя можна представити як показник, що знімає обмеження поняття «рівень життя» вимірюванням тих якісних умов задоволення потреб, які не піддаються прямому кількісному виміру [63].

Якщо рівень життя характеризує реалізацію потреб членів суспільства в благах, то якість життя – це ступінь задоволення потреб з досягненням того певного особистісно – психологічного стану, без адекватної оцінки якого неможливо судити про реальний стан задоволення потреб людей.

Визначення поняття якості життя як соціально – економічної категорії та об'єкта статистичних досліджень розглянуті в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків, а саме: О. А. Грішнова, Н.В. Ковтун, Е.М. Лібанова, Р. Бауер, І.В. Бестужев – Лада, Дж.К. Гелбрейт, У. Джеймс, А. Тоффлер, Дж. Форрестер.

Термін «якість життя» вперше з'явився в книзі Дж. Гелбрейта «Суспільство достатку» (1958). Концепція якості життя – це сучасне продовження інтелектуальних пошуків, розпочатих Т. Шарденом та В. І. Вернадським, які увели у науковий світ поняття «сфера розумно організованої взаємодії суспільства та природи» [63].

У табл. 1.2 наведені визначення поняття «якість життя».

Таблиця 1.2

Базові підходи щодо визначення поняття «якість життя»

Автор	Визначення
1	2
1) І. Кант	Якість життя – вище благо, яке представляє собою єдність чесноти і благополуччя.
2) Г. В. Ф. Гегель	Якість життя – тотожна з буттям визначеність.
3) К. Маркс	Якість життя – несаможиттєва категорія, розглянута в прямій залежності з образом, стандартом і стилем життя.
4) Дж. К. Гелбрейт	Якість життя - суспільні блага, що даються особистості із зростанням інтелектуальних потреб.
5) Р. Арон	Якість життя – визначається ступенем розвитку рівня життя (життєвого стандарту) і виражається в зростанні індивідуального доходу і в пропорційному його витраченні на предмети споживання, розкоші (або близькі до розкоші) і, врешті – решт, навіть на такі нематеріальні речі, як побутові послуги, культура і проведення вільного часу.
6) І. С. Попов	Якість життя – це комплексна, інтегральна характеристика економічних і неекономічних чинників, що визначають становище людини в сучасному суспільстві.
7) Енциклопедичний соціологічний словник	Якість життя – соціологічна категорія, що виражає якість задоволення матеріальних і культурних потреб людей, якість харчування, якість і модність одягу, комфорт житла, якість охорони здоров'я, освіти, сфери обслуговування, навколишнього середовища, структура дозвілля, ступінь задоволення потреб у спілкуванні, заняттях, творчій праці, рівень стресових станів, структура розселення і т.д.
8) ЮНЕСКО	Це ступінь відповідності умов життя людини її потребам.

1	2
9) Всесвітня Організація охорони здоров'я	Сприйняття індивідумом його положення в житті в контексті культури та системи цінностей, в яких індивідум живе, і у зв'язку з цілями, очікуваннями, стандартами, та інтересами цього індивідума.
10) Quality of Life Research Unit, University of Toronto.	Ступінь того, наскільки людина здійснює важливі можливості свого життя.

Основними факторами, що визначають якість життя є:

- 1) властиві певній людині або соціуму внутрішні можливості здійснювати життєві процеси, тобто життєвий потенціал;
- 2) результативні характеристики життєдіяльності по відношенню до наявних у людей потреб, інтересів, цінностей та цілей;
- 3) зовнішні можливості, тобто властивості навколишнього середовища, що дають можливості для здійснення життєвих функцій.

Таким чином, якість життя – це комплексне поняття, яке характеризує задоволення в матеріальних і культурних потребах суспільства, умовах життєдіяльності [19]. Якість життя є однією з найважливіших соціально-економічних категорій, що характеризує становище людини у суспільстві та можливості реалізації її потреб.

Якість життя є категорією, що постійно еволюціонує і може наповнюватися різним змістом залежно від соціальних ідеалів історичного періоду часу, підходу до визначення суті, що включає в себе єдність показників, що характеризують рівень реалізації потреб людини і ступінь її задоволеності від здійснення своїх життєвих планів.

Таким чином, можна виокремити підходи до дослідження поняття «якість життя»: об'єктивний, суб'єктивний і економічний. Основу «об'єктивного» підходу складає визначення якості життя через набір статистичних показників. Суб'єктивний підхід базується на встановленні поведінки людини як діяльності, що обумовлена впливом чотирьох головних психологічних факторів:

мотивації, сприйняття, установлення і переконання. Представники економічного підходу розглядають якість життя як необхідну детермінанту постіндустріального суспільства та комплексну (інтегральну) характеристику економічних, соціальних, психологічних і культурних факторів, що визначають положення людини в суспільстві [54].

1.2. Роль якості життя в теорії економічного зростання

В сучасній науці та практиці центральне місце займають проблеми економічного розвитку суспільства. Зростання економіки є однією зі складових економічного розвитку як країни, так і регіону, а також важливою метою суспільства. На початку 70 – х років XX століття Економічна рада ООН узагальнила пропозиції демографів, соціологів, економістів, екологів та спеціалістів інших профілей та підготувала документ зі стратегії подальшого розвитку людства. Одним із ключових положень цього документа є орієнтованість на «якість життя» в глобальному економічному розвитку [65].

Новим вимогам розвитку цивілізації відповідає категорія якості життя, так як вона є центральною якісною характеристикою життя людей, що розкриває по відношенню к суспільству в цілому, критерії його життєдіяльності, а також і умови життєздатності суспільства як цілосного соціального організму [63].

Вихідні уявлення про рівень добробуту, як певні стандарти життя, формувалися вже в роботах А. Сміта. Д. Рікардо. В Сучасних умовах в зміст категорії «якість життя» включають не тільки споживчі блага і умови праці. А також і ступінь розвитку сфери обслуговування. Історичний досвід свідчить, що з уваги до якості почався вихід з кризових ситуацій багатьох країн. Проблемам якості життя присвячені новаторські праці видатних зарубіжних теоретиків і практиків в сфері якості: М. Аокі, Дж. М. Джурана, К. Ісакави. Дж. Х. Харінгтона та ін.

Світовий досвід свідчить, що загальною рисою в діях по спасінню національної економіки є орієнтація на якість життя.

На початкових етапах дослідження поняття «якість життя» підмінялося іншими категоріями – «образ життя», «рівень життя», «стиль життя». Сьогодні тільки таких характеристик життя суспільства вже недостатньо. Виникає необхідність в усвідомленні того, наскільки стан суспільства відповідає критеріям якості. Для сучасної людини істотне значення має не тільки певний рівень добробуту, але і якісний стан природнього середовища проживання, стан здоров'я, наявність вільного часу, духовно орієнтоване життя [67]. Якість життя людства, як і окремої людини, має місце в тому випадку, коли складові життя та їх взаємозв'язки досягають певної якості.

Якщо категорія «образ життя» передбачає в загальному вигляді форми життєдіяльності людей, типові для історично визначених соціальних відносин, то категорія «стиль життя» конкретизує образ життя, розкриває його особливості, що мають вираження в спілкуванні, поведінці людей. Категорія «рівень життя» передбачає ще один важливий параметр будь – якої соціальної системи – життєзабезпечення. Рівень життя характеризує кількісну сторону життя, яку можна порівняти з якісною, ступінь задоволення матеріальними та культурними потребами людьми. На основі цієї категорії дається оцінка добробуту суспільства та його соціальних груп [15]. Рівень життя втілюється в кількості і якості споживаних людьми благ та послуг.

Аналіз і систематизація підходів до визначення якості життя дозволяють розглядати дане поняття з трьох сторін:

- 1) умови життєдіяльності;
- 2) значимість життя;
- 3) самооцінка життєдіяльності.

В першому випадку розглядаються фізичні, соціальні, політичні умови існування людини, населення.

До аналогічного висновку щодо необхідності оцінювати якість життя з трьох різних точок зору можна прийти, якщо застосувати до «життя»

визначення «якості», встановленої стандартом [17]. У такому випадку якість життя – це ступінь, з яким сукупність власних характеристик відповідає вимогам. При цьому слід мати на увазі як потреби людини, так і потреби суспільства, яке складається з людей – попередників, сучасників і нащадків цієї людини. У всіх них, як правило, вимоги до життя різні.

З середини 1950 – х років категорія «рівень життя» не відображає всебічно добробут населення [15]. Викликане стійким економічним розвитком зростання матеріального добробуту населення викликало погіршення екологічної обстановки та посилення соціального напруження.

Склалася достатньо стійка думка, що економічне зростання не може слугувати єдиним вимірювачем прогресу і добробуту, необхідно також забезпечити створення гарного соціального й екологічного середовища.

Цільова функція суспільного відтворення, яка виражена в кількісному збільшенні і якісному вдосконаленні суспільного продукту і факторів виробництва, визначає економічне зростання. Економічне зростання – це збільшення загального об'єму виробництва в країні, або в регіоні за окремий період [12].

Зростаюча економіка при позитивному значенні темпів економічного росту характеризується приростом річного реального продукту, який дає можливість більш ефективно задовольняти постійно зростаючі потреби суспільства. Збільшення реальних заробітків розширює круг можливостей для людей у реалізації потреб. Разом з тим, економічне зростання допомагає суспільству здійснити нові соціальні й економічні програми без зниження існуючого рівня споживання, скорочення обсягів інвестицій і виробництва суспільних благ [23].

Теорія економічного зростання займається пошуком наукового обґрунтування шляхів вирішення трьох взаємопов'язаних проблем:

- 1) обґрунтування факторів, що визначають потенціально можливе зростання економіки;

- 2) встановлення взаємозв'язків між факторами, які обумовлюють розвиток економіки;
- 3) визначення умов досягнення бажаного економічного зростання.

Провідним показником динаміки економічного росту країни або регіону є загальний обсяг ВВП та ВВП в розрахунку на душу населення. Ці показники покладені в основу міжнародних класифікацій, які ділять країни на розвинені й ті, що розвиваються [10].

Показники економічної ефективності характеризують рівень економічного розвитку та показують, прямо чи опосередковано якість, стан і рівень життя населення, а також, трудових ресурсів.

Основні фактори виробництва – це праця, земля, капітал, якість людського капіталу, якість життя та ін. Ці фактори різняться за своїм впливом на економічне зростання.

В теорії і на практиці вони, з метою їх обліку в господарській політиці за ознаками їхнього впливу, об'єднані в окремі групи (рис. 1.2).

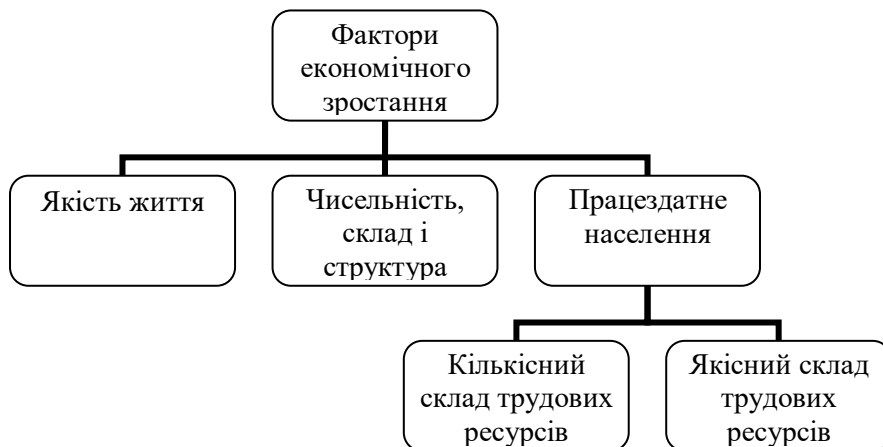

Рис. 1.2. Класифікація факторів економічного зростання

Всі ці фактори є комплексними, складаються з ряду менших елементів, вслід чого їх можна перегрупувати.

Перегрупування є можливим за умов дотримання наступної схеми відстеження інформації (рис.1.3).

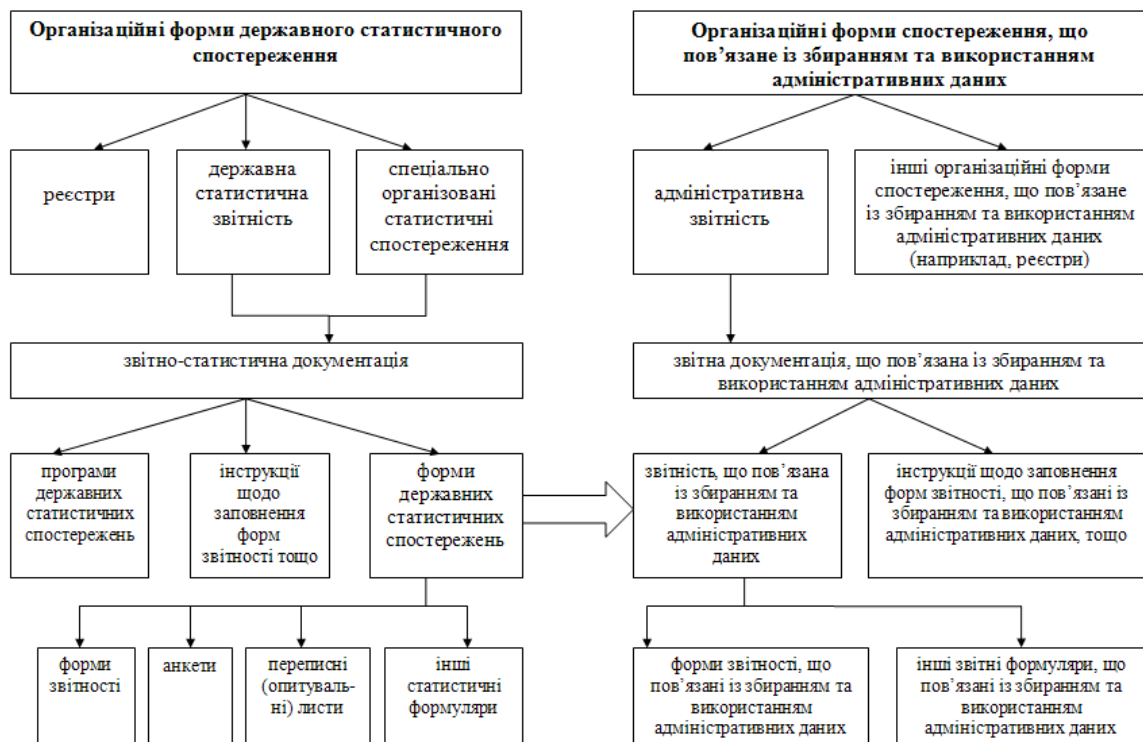

Рис. 1.3. Схема інформаційного забезпечення дослідження якості життя

«Якість життя» на даний момент не має однозначного визначення. Згідно програми розвитку ООН, основними показниками, що характеризують якість життя є:

- 1) очікувана тривалість життя;
- 2) освіта;
- 3) рівень ВВП на душу населення.

В сучасних умовах розповсюдження отримує не стільки оцінка якості товарів і послуг, скільки розробка концепції якості життя населення, якості діяльності, що гарантує стабільний економічний розвиток країн світового співтовариства.

Якість життя намагаються виміряти через рівень життя, рівень споживання. Споживання і матеріальний добробут розглядаються як визначальна сторона якості життя [36].

Якість життя об'єднує багато аспектів рівня життя, найважливішими з них виступають стандартні заходи економічного добробуту: доходи населення, соціальне забезпечення, споживання матеріальних благ та послуг. Рівень життя окремої людини і населення в цілому залежить від ступеня задоволеності його потреб і визначається його ресурсами і можливостями. Системоутворюючою основою поняття рівня життя є різноманітні потреби людей, які виникають і реалізуються в сфері споживання.

Обмеження категорії рівня життя сферою споживання представляє собою відмінність з визначенням якості життя, яке охоплює не тільки досягнутий рівень споживання населення, але й обставини, що впливають на нього (якість праці, якість людського капіталу, якість виробництва, тощо).

Ступінь зрілості людства визначається тим, наскільки якість життя стає визначальним фактором розвитку [23].

Якість - складне поняття. Спираючись на досвід промислово розвинутих країн, можна сказати, що якість – політична, економічна і моральна категорія. Якість продукта, праць, послуг – це прибуток тих, хто створює цю якість. Якість охорони здоров'я і навколишнього середовища – це здоров'я. Якість освіти – це високий сукупний накопичений інтелект трудового потенціалу. Все разом – це високий рівень душевного комфорту людей, гідність нації і держави – якість життя [14].

Змістовна оцінка якості виявляє його корисність для кожної конкретної людини і суспільства в цілому.

Якість життя має величезний теоретичний і методологічний потенціал, що дозволяє комплексно підійти до осмислення проблем життя і діяльності людини. Якість життя є сучасною парадигмою цивілізаційного розвитку. Це передбачає необхідність виявлення взаємозв'язків складових якості життя, нових підходів до створення і використання методів оцінки якості життя людини.

1.3. Базові підходи щодо оцінки якості життя

У сучасному суспільстві якість життя є як головною метою соціально – економічного розвитку, так й критерієм ефективності управління [21]. Оцінка якості життя дає змогу:

- 1) проаналізувати поточний рівень соціально-економічного розвитку країни або регіону;
- 2) визначити цілі та розробити стратегію державної або регіональної соціально-економічної політики;
- 3) оцінити результативність соціально-економічних реформ;
- 4) здійснити коригування щодо підвищення якості життя населення.

Оцінку якості життя можна охарактеризувати як процедуру виявлення ступеня відповідності основних параметрів і умов життєдіяльності людини її життєвим потребам, а також особистим уявленням про гідне життя. Вона здійснюється на основі порівняння характеристик життєдіяльності індивіда або суспільства з відповідними параметрами і характеристиками життя (прийнятими за базу порівняння). Процедура оцінки якості життя складається з низки етапів і операцій:

- 1) вибір показників якості життя та її значень;
- 2) обґрунтування критеріїв оцінки;
- 3) оцінювання показників якості життя [37].

Загалом, задля оцінки використовують кількісні, якісні й інтегральні показники, а також два базових підходи: об'єктивний (на основі статистичної інформації, де якість життя прирівнюється до рівня життя) та суб'єктивний (на основі соціологічних опитувань).

Дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців свідчать, що не може існувати єдиної методики оцінювання якості життя. Це пояснюється наступним:

- 1) якість життя є багатofакторною, синтетичною категорією і не має загально визнаної формалізованої структури, тому вона не може мати стандартного набору індикаторів;
- 2) оцінка якості життя повинна передбачати наявність певної бази порівняння («стандарту життя», загальноприйнятого за можливість кількісних оцінок рівня задоволення потреб населення);
- 3) методологічні проблеми щодо розрахунку окремих індикаторів та конструювання узагальнених показників якості життя населення (суб'єктивне сприйняття різноманітних компонентів якості життя окремими людьми може дуже різнитись);
- 4) особливості розвитку кожної країни (економічні, екологічні, соціальні);
- 5) необхідність врахування можливостей отримання достовірної інформації для оцінки якості життя (врахування особливостей статистичних систем різних країн, необхідності обґрунтування показників, які будуть виступати аналогами тих, які в окремих країнах не розраховуються).

Таким чином, визначення якості життя населення передбачає врахування всіх аспектів життєдіяльності людини, що забезпечить комплексність аналізу соціально – економічного розвитку країни в цілому [12].

Знайти відносну міру рівня і якості життя надзвичайно складно, виходячи з багатогранності об'єкта вимірювання, оскільки потреби людей у матеріальних і духовних благах знаходяться в постійній зміні та розвитку та залежать від системи зовнішніх чинників.

Важливими структуро – утворюючими частинами якості життя населення є рівень і умови життя.

На відміну від рівня життя, який найчастіше обмежується сферою споживання, категорія якості життя охоплює не тільки досягнутий рівень споживання населення, але й обставини, які можуть впливати на нього [10]. Це найважливіша конструктивна відмінність цих двох категорій. Рівень життя є основою підвищення якості життя населення. Тобто, рівень життя – одна з

структуро – утворюючих частин якості життя. Але, підвищення показників рівня життя не є кінцевим інструментом створення кращих умов. Умови життя відображають комфортність проживання населення на даній території.

Якість життя представляє собою складну категорію і на її рівень і динаміку мають вплив безліч різних факторів.

Під факторами розуміються сукупність взаємообумовлених умов й параметрів, що мають вплив на процеси формування якості життя населення (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація факторів, що впливають на формування якості життя населення

Класифікаційна ознака	Групи факторів
1	2
1) За сферами впливу	Економічні, соціально-демографічні та екологічні
2) За швидкістю впливу	Прямого (безпосереднього) та непрямого (опосередкованного)
3) За характером впливу	Позитивно і негативно
4) За відношенням до регіону	Зовнішні, внутрішні
5) За рівнями господарювання	Міжнародні, регіональні, місцеві

Диференціювання існуючих потреб обумовлює різноманіття систем показників якості життя населення.

На сьогоднішній день теоретики й практики для оцінки якості життя населення виділяють три типи підходів: об'єктивний, суб'єктивний та комплексний [23].

Перший підхід є найбільш розповсюдженим. При його використанні якість життя оцінюється за показниками об'єктивних (статистичних) параметрів умов і процесів життєдіяльності.

Переваги застосування таких показників полягають у відсутності витрат на їх аналіз і оцінку, доступності матеріалів даних, в можливості проведення

порівняльного аналізу. Недолік цього підходу: не враховується людський фактор, а якість життя – це задоволення людиною умовами свого існування й відповідність об'єктивних умов життєдіяльності суб'єктивними потребами людини [70].

Другий підхід базується на суб'єктивних показниках, значення яких виявляються в ході проведення соціологічних досліджень. Він дозволяє визначити думки людей різних вікових категорій, соціальних верств, з різним рівнем доходів, освіти про ступінь задоволення рівнем життя, різноманіттям і якістю споживаних товарів та послуг.

Недоліками даного підходу є:

- 1) проведення соціологічних опитувань є доволі затратним;
- 2) організація дослідження потребує спеціальної підготовки з боку організаторів і виконавців;
- 3) не дозволяє оцінити реальні затрати, необхідні для задоволення людей.

Комплексний підхід включає два вищезгаданих підходи. Він дозволяє при оцінюванні якості життя населення враховувати об'єктивні умови існування та рівень вдоволення людей, які знаходяться в цих умовах. Чим вище рівень пореб, тим важчий процес їх задоволення.

Схема зазначених підходів має наступний вигляд (рис 1.4) [12].

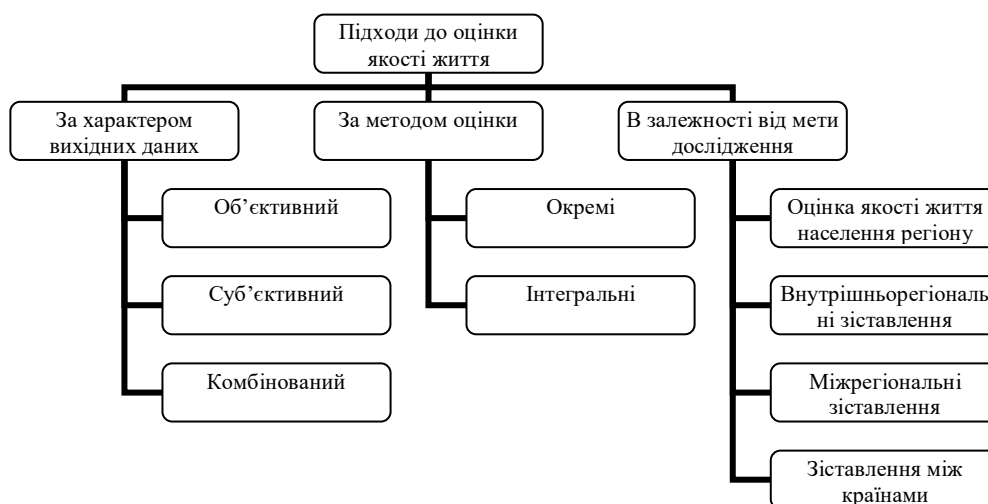

Рис. 1.4. Класифікація підходів щодо оцінки якості життя населення

Проведення просторового аналізу та вивчення якості життя в динаміці можливе за допомоги інтегрального показника.

Побудування інтегрального показника – це безліч перетворень, коли результати виміру якості життя можуть принципово відрізнятися з точки зору кількісної оцінки та можливого інтерпретування здійсненого виміру (рис.1.5).

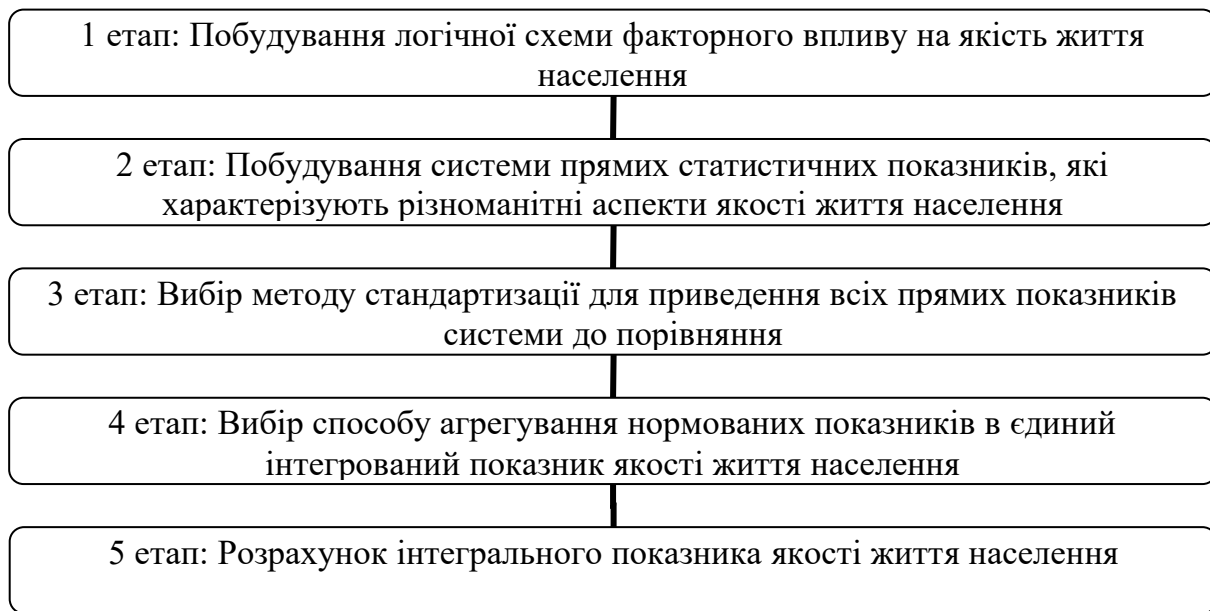

Рис. 1.5. Основні етапи побудування інтегрального показника

При оцінці якості життя населення, як правило, використовують два підходи.

При першому підході оцінка якості життя проводиться для міжнародних порівнянь з різними країнами світу.

При другому – оцінюється якість життя населення на рівні країни для прийняття урядом рішень щодо планування її соціально-економічного розвитку.

Загальна характеристика міжнародних систем оцінювання якості життя представлена у табл. 1.3 [69].

Таблиця 1.3

Характеристика міжнародних систем оцінювання якості життя

Назва	Суб'єкт, який здійснює розрахунок	Принцип розрахунку	Індикатори
1	2	3	4
1) Загально – методологічна концепція стандартів і якості життя	Науково – академічне співтовариство	Розмежування макроекономічних показників та соціологічних індикаторів	ВВП на одну особу населення, споживчий кошик, GFK кошик, нерівність у доходах
2) Індекс якості життя EIU	Дослідницька організація Economic Intelligence Unit	Рівнозначне врахування кількісних і суб'єктивних показників	Здоров'я, громадське життя, політична стабільність і безпека
3) Методологія ЄС European Statistical System Committee	Європейський комітет статистичних систем	Рівнозначне врахування кількісних і суб'єктивних показників	Матеріально – побутові умови, здоров'я, дозвілля та соціальні комуніації
4) Індекс якості життя International Living	Журнал International Living	Соціологічне обстеження якості життя	Вартість життя, економіка, свобода
5) Європейський моніторинг якості життя	Європейська фундація покращення життя та умов праці	Інтегральна оцінка параметрів	Здоров'я, депривації за доходами, сім'я

Закінчення табл. 1.3

1	2	3	4
6) Better Life Initiative	ОЕСР	Соціологічний аналіз якості життя	Житлові умови, зайнятість, екологія.

У світовій практиці до інтегральних індикаторів якості життя відносять: індекс розвитку людського потенціалу, індекс людського розвитку (ІЛР), індекс інтелектуального потенціалу суспільства (ІПС), людський капітал на душу населення (ЛКДН), коефіцієнт життєздатності населення (КЖН) [13].

Загальноприйнятими у вивченні якості життя є ряд індексів, що спрямовані на вивчення окремих сторін життя людини і суспільства (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4

Загальноприйняті індекси для розрахунку рівня життя населення

Назва	Суб'єкт, який здійснює розрахунок	Принцип розрахунку	Індикатори
1	2	3	4
1) Індекс людського розвитку	ПРООН	Середньо-геометричне трьох індексів	Очікувана тривалість життя, освіта, валовий національний дохід
2) Індекс добробуту	Дослідницька організація Legatum Institute	Інтегральна оцінка параметрів	Економіка, рівень розвитку підприємництва і можливостей у бізнесі, державне управління

Закінчення табл. 1.4

1	2	3	4
3) Індекс/рейтинг міст з найвищою якістю життя	Консалтінгова компанія Mercer Human Resource Consulting	Рейтингові оцінки	39 критеріїв оцінювання: політико-соціальне середовище, наявність певних обмежень (наприклад, цензури), якість системи освіти
4) Індекс якості життя	Інститут Gallup	Соціологічне обстеження якості життя	Здоров'я, матеріальний достаток, політична свобода
5) Індекс людського розвитку за Методикою моніторингу регіонального людського розвитку	Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи	Інтегральна оцінка розвитку людини	6 блоків, 33 показники.

Отже, аналіз існуючих підходів до організації моніторингу компонентів якості життя населення України свідчить про необхідність розроблення спеціалізованої системи вимірювання, орієнтованої на охоплення максимально широкого спектру проблем суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Якість життя населення — складна та комплексна економічна категорія, що охоплює економічно-соціальні аспекти і залишається відкритою та актуальною для дослідження. Поняття «якість життя» містить значну кількість різнопланових показників, що тією чи іншою мірою характеризують матеріальний добробут, соціальне середовище, умови проживання та інші аспекти людського життя [36].

При вивченні якості життя найчастіше використовуються два методи — об'єктивний та суб'єктивний. Головна відмінність цих двох методів у способі визначення головних факторів для дослідження.

Якість життя трактується як головна мета соціально-економічного розвитку та найважливіший критерій ефективності управління економічними процесами та соціальною сферою. Посилення уваги до проблем якості життя населення змушує уряд враховувати суспільну думку при розробці стратегії соціально-економічного розвитку [30].

Таким чином, при написанні першого розділу було проведено огляд літературних джерел, пов'язаних з якістю та рівнем життя населення України, виявлено основні відмінності між цими двома поняттями; ознайомлено з базовими підходами щодо визначення поняття «рівень життя» та «якість життя», ознайомлено з інформаційною та законодавчо-нормативною базою державного регулювання ринку життя. Крім того, було розглянуто міжнародні методи, що використовуються для дослідження поняття (такі як, Загально — методологічна концепція стандартів і якості життя; Методологія ЄС European Statistical System Committee; Індекс людського розвитку тощо), етапи побудування інтегрального показника, на основі чого було зроблено практичні розрахунки та побудови, які більш детально представлені у розділі 2 та 3.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Характеристика бази практики

Базою переддипломної практики був Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. Він функціонує як науково-дослідницький, експертно-аналітичний, проєктно-консалтинговий та освітній центр у Східній Україні. Кожного року НДЦ ІПР здійснюються фундаментальні та прикладні дослідження, розробляються науково-аналітичні матеріали й науково-практичні розробки на замовлення органів державної та місцевої влади, провідних підприємств і організацій України [64].

НДЦ ІПР здійснює дослідження з таких основних напрямів:

- 1) реформування економіки й обґрунтування економічної політики в Україні з урахуванням інтеграційних процесів у світовій економіці;
- 2) промислова політика, модернізація секторів економіки та забезпечення енергетичної безпеки України;
- 3) науково-технічна та інноваційна політика;
- 4) соціально-економічні проблеми просторового розвитку території України.

Дослідження питань рівня та якості життя відносяться саме до напрямку соціально – економічних проблем розвитку території України.

Основними напрямками діяльності Центру є наступні:

- 1) Фундаментальні та прикладні наукові дослідження:
 - а) реформування економіки й обґрунтування економічної політики в Україні з урахуванням інтеграційних процесів у світовій економіці;
 - б) промислова політика, модернізація секторів економіки та забезпечення енергетичної безпеки України;
 - в) науково – технічна й інноваційна політика в Україні;

г) соціально – економічні проблеми просторового розвитку території України.

2) Експертно – аналітична діяльність:

а) моніторинг окремих сфер життєдіяльності країни;

б) експертиза проєктів законодавчих і нормативно – правових актів;

в) методичне забезпечення законотворчої діяльності в країні;

г) аналітичні доповіді щодо різних напрямів соціально – економічної діяльності суспільства;

д) прогнозування та розробка стратегічних документів у різних сферах соціально – економічного життя країни.

3) Консалтингова та проектна діяльність:

а) консалтингові послуги суб'єктам господарювання в різних сферах економіки;

б) розробка бізнес – планів для суб'єктів господарювання;

в) розробка техніко – економічних обґрунтувань проєктів різних масштабів;

г) впровадження і супровід проєктів та реалізація бізнес – планів;

д) розробка стратегій та планів їх реалізації з проектним наповненням на рівні регіонів і територіальних громад.

4) Підготовка кадрів:

а) підготовка докторантів і аспірантів;

б) захист дисертацій;

в) навчання за програмами MBA;

г) навчання підприємців – початківців.

5) Видавнича діяльність:

а) монографії, наукові та науково – аналітичні доповіді;

б) авторські підручники та навчальні посібники;

в) міжнародні наукові журнали;

г) тези конференцій і матеріали круглих столів.

Науково – дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України складається з наукових підрозділів, а також з допоміжних та інших підрозділів.

Відділ макроекономічної політики та регіонального розвитку включає в себе: сектор макроекономічного аналізу і прогнозування та сектор проблем регіонального розвитку та децентралізації. Відділ промислової політики та енергетичної безпеки включає в себе сектор енергетичної безпеки й енергозбереження та сектор промислової політики й інноваційного розвитку.

До допоміжних підрозділів відносяться:

- 1) планово – економічна служба та відділ бухгалтерського обліку й звітності;
- 2) канцелярія та підрозділ господарського обслуговування;
- 3) аспірантура та кадрова служба.

Підрозділом, в якому проходила практика був Сектор 1 "Макроекономічного аналізу та прогнозування". Основна функція планово-економічного відділу полягає в проведенні фундаментальних та прикладних досліджень соціально-економічних процесів на макроекономічному рівні методами моделювання та прогнозування [13].

Робота, яка виконувалася під час практики включала в себе:

- 1) знайомство з Науково – дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України, його основними відділами та напрямками діяльності;
- 2) контакт з інформаційно-економічними підрозділами бази практики, вивчення їхніх функцій;
- 3) вивчення документообігу підрозділів бази практики;
- 4) ознайомлення з практикою проведення розрахунків;
- 5) вивчення програмних продуктів, що використовуються на базі практики для оброблення інформації;
- 6) вивчення методичних матеріалів щодо аналізу об'єкта дослідження, знайомство з нормативно-законодавчою базою, проведення статистичного аналізу та моделювання об'єкта дослідження за допомогою статистичних

методів.

Основний вид економічної діяльності НДЦ ІПР НАН України за КВЕД-2010 визначається класом 72.20 – «Дослідження й експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук», діяльність якого складають:

- 1) дослідження й експериментальні розробки у сфері суспільних наук;
- 2) дослідження й експериментальні розробки у сфері гуманітарних наук;
- 3) багатогалузеві дослідження й розробки переважно у сфері суспільних і гуманітарних наук [62].

Додатковий (інший) вид діяльності НДЦ ІПР НАН України підпорядковується класу 85.42 – «Вища освіта».

Науково-дослідницька діяльність центру спрямована на дослідження проблем сталого розвитку соціально-економічних систем на мікро- та мезоекономічному рівнях. За більш ніж 45 років функціонування установи напрями її роботи корегувалися відповідно до актуальних завдань соціально-економічного розвитку України, її регіонів та провідних галузей промисловості. Наприклад, у різний час функціонували відділи, що спеціалізувалися на дослідженнях проблем планування і структурної перебудови промисловості, соціально-економічних проблем регіональної економіки, проблем удосконалення управління виробництвом та інші.

На сьогоднішній день сфера досліджень НДЦ ІПР НАН України вийшла й на макроекономічний рівень. Головні напрями діяльності Центру, що були визначені розпорядженням Президії НАН України від 08.12.2010 № 766, є наступними:

- 1) соціально-економічний розвиток регіонів та суспільні трансформації;
- 2) злиття та поглинання в економіці;
- 3) інноваційний розвиток і конкурентоспроможність держави, її регіонів та суб'єктів господарювання;
- 4) промислова політика на галузевому, міжгалузевому та

регіональному рівнях, проблеми розвитку старо-промислових регіонів.

За останні роки Науково – дослідним центром було здійснено ряд фундаментальних досліджень, метою яких є розуміння конкретного соціально – економічного явища, поповнення загального обсягу теоретичних знань, що не мають заздалегідь визначених комерційних цілей. Наприклад : «Наукове обґрунтування структуризації економічних реформ в Україні та її регіонах» (31.12.2014), «Теоретичні аспекти дерегулювання економіки України та її регіонів в умовах вступу країни до інтеграційних об'єднань» (31.12.2016), «Напрями розвитку паливного сектору економіки України з урахуванням вступу до регіональних інтеграційних об'єднань» (31.12.2016), «Механізми державного регулювання реструктуризації промисловості» (01.02.2017), «Забезпечення економічної безпеки України в контексті інтегрування в ЄС» (21.03.2018).

Центром здійснюються також і практичні дослідження, тобто ті, результати яких безпосередньо впроваджуються в практику, знаходять втілення в нових технологічних, економічних і соціальних процесах. До найбільш значущих прикладних досліджень НДЦ ІПР НАН України можна віднести: «Визначення пріоритетних напрямів розвитку і комерціалізації нанотехнологій в Україні» (31.12.2015), «Напрями розвитку нафтопереробного комплексу України» (31.12.2015), «Неоіндустріальна економічна політика України на основі конвергентних технологій у контексті глобальних викликів» (31.12.2016), «Механізм державної підтримки реконструкції промисловості України» (08.02.2016), «Перспективи впровадження біотехнологій в галузях економіки України» (27.03.2018).

Наукові праці та монографії, які видаються Науковим центром, оприлюднюються на сайті, який є у вільному доступі для населення. Дослідження, розробки та видання готуються з допомогою сучасних інформаційних технологій та програмних продуктів. Під час проходження практики, використовувалися такі програмні продукти, як Microsoft Excel та STATISTICA. За допомоги цих програмних продуктів можна здійснювати

аналіз, оформляти та зберігати дані у тому вигляді, який використовується на базі практики.

Освітня діяльність НДЦ ІПР НАН України заключається у підготовці спеціалістів аспірантури й докторантури. У Центрі функціонує Спеціалізована вчена рада Д 64.251.01 з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) економічних наук за спеціальностями: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством та 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, строком на три роки. Підготовка науково-педагогічних та наукових кадрів у НДЦ ІПР НАНУ здійснюється відповідно до таких нормативних документів:

1) Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів»;

2) Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р. № 1475 «Про затвердження Положення про атестацію наукових працівників»;

3) Постанова Президії ВАК України від 9.04.2003 р. № 1-0214 про «Перелік спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» [1].

Серед основних партнерів НДЦ ІПР НАН України є такі ВНЗ та інші державні та наукові заклади: Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Український союз промисловців і підприємців, Державне підприємство «Державний інститут по проектуванню підприємств коксохімічної промисловості» (ДП «Гипрококс»), Тернопільський національний економічний університет, Харківський навчально-науковий інститут «Університет банківської справи», Національний інститут стратегічних досліджень, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету та інші.

НДЦ ІПР НАН України активно здійснює міжнародне наукове співробітництво. Центр є одним із співзасновників Міжнародної школи МВА, на базі якої проводяться міжнародні програми та курси підготовки фахівців різного рівня. Також він бере участь у діяльності Робочої групи з розроблення проєкту Національної стратегії формування і розвитку транскордонних кластерів, створеної Міністерством регіонального розвитку та будівництва України, координує свою роботу з Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи. Центр здійснює співробітництво з науковими, навчальними та видавничими закладами Польщі, Франції, Грузії. Співпраця з зарубіжними науковими установами організовується у вигляді виконання спільних наукових досліджень, організації та проведення науково-практичних конференцій, підготовки спільних наукових доповідей та видань.

За останні десять років НДЦ ІПР НАН України значною мірою активізував свою видавничу діяльність. У 2009 р. Центр започаткував науковий журнал «Проблеми економіки», а з 2010 р. став співвидавцем наукового журналу «Бізнес-інформ» (разом з ХНЕУ ім. Семе́на Кузне́ця).

Основою нормативно – законодавчої бази Науково – дослідного центру НАН України є:

1) Статут Національної академії наук України (ухвалено Загальними зборами Національної академії наук України постановою від 14.04.2016 № 2, зареєстровано Міністерством юстиції України 27 липня 2016 р. наказ № 2331/5);

2) Типовий статут регіонального наукового центру НАН України і МОН України (затверджений Рішенням/Постановою Колегії МОН України та Президії НАН України від 22 листопада 2006 р. № 14/1-13/302);

3) Основні принципи організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України (затверджено Постановою Президії НАН України від 14 вересня 2016 р. № 180);

4) Положення про Секцію Національної академії наук України (затверджено Постановою Президії НАН України 14 вересня 2016 р. № 182);

- 5) Положення про відділення Національної академії наук України (Затверджено Постановою Президії НАН України від 14 вересня 2016 р. № 181);
- 6) Розподіл обов'язків між членами Президії НАН України (затверджено Постановою Президії НАН України № 118 від 29 квітня 2015 р.);
- 7) Про символіку НАН України (затверджено Постановою Президії НАН України № 16 від 23 січня 2008 р.);
- 8) Про ювілейну символіку НАН України (затверджено Постановою Президії НАН України від 22.02.2017 № 56);
- 9) Про Етичний кодекс ученого України (затверджено Постановою Загальних зборів НАН України від 15 квітня 2009 року № 2);
- 10) Про затвердження Порядку проведення конкурсу на заміщення посад наукових працівників у наукових установах Національної академії наук України (Затверджено Розпорядженням Президії НАН України від 04 жовтня 2018 р. № 553);
- 11) Порядок супроводу (надання допомоги) осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення у будівлях Президії НАН України (Затверджено наказом Президії НАН України від 16.10.2018 р. № 620);
- 12) Порядок формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в Національній академії наук України;
- 13) Додатки до Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в Національній академії наук України;
- 14) Положення про цільові програми наукових досліджень НАН України і цільові наукові (науково-технічні) проекти НАН України;
- 15) Положення про порядок конкурсного відбору науково-технічних проектів установ НАН України;
- 16) Положення про порядок конкурсного відбору та звітності за науковими проектами установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України;

17) Інструкція до процесу відбору та впровадження проєктів, що є невід'ємною частиною угоди про співробітництво між Національною академією наук України та Українським науково-технологічним центром (УНТЦ).

18) Порядок проведення експертизи тем фундаментальних науково-дослідних робіт, які передбачається фінансувати за рахунок коштів державного бюджету;

19) Методика оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України (затверджено Постановою Президії НАН України від 11.07.2018 № 241) [6].

2.2. Суб'єктивна та об'єктивна оцінки якості життя: загальна схема визначення

Проблема визначення якості життя пов'язана з відсутністю апарату виміру та оцінки. Існуючі методи виміру якості життя більшою мірою орієнтовані на оцінку рівня задоволення тих чи інших потреб населення, що не дає повного уявлення про те, що таке сама якість життя. Якість життя є комплексною характеристикою умов життя людей [67].

Представники об'єктивного підходу будують свої моделі якості життя на основі статистичних даних, які характеризують існування і розвиток різноманітних сфер життя суспільства. Прихильники суб'єктивного напряму основну увагу приділяють оцінці самим індивідом об'єктивних умов свого існування, які розкриваються через ступінь задоволеності об'єкта цими умовами. Перший підхід дозволяє досліднику оцінити кількісну сторону умов життєдіяльності людини, кількість тих чи інших благ, які є доступними конкретному індивіду, проте не дає ніякої інформації про якість цих благ. Другий підхід дозволяє оцінити відношення індивіда до умов свого існування, а не якість самих цих умов.

Сьогодні ще не існує встановленої номенклатури показників якості життя та критеріїв їх оцінки [7].

Оцінка якості життя при об'єктивному підході передбачає побудову інтегрального показника. У цьому випадку передбачається, що на результуючий абсолютний показник індикатора будуть впливати три основних фактори:

- 1) вибір бази співставлення;
- 2) вибір статистичних показників;
- 3) вибір свободних характеристик якості життя (вид моделі, її параметри) [66].

Особливістю інтегральних індикаторів є те, що адекватно сприймати їх абсолютне значення можна тільки шляхом співставлення з відповідним критерієм. Тому, при побудові інтегрального індикатора якості життя для порівняння використовуються наступні підходи:

- 1) визначення якості життя як ступіня задоволення нормативних потреб людини;
- 2) оцінка ступіня відповідності досягнутих характеристик задоволення потреб людини до рівня його особистих побажань;
- 3) оцінка якості життя як ступіня досягнення найкращих (в рамках об'єктів, що досліджуються і існуючих об'єктивних умов) характеристик умов життя;
- 4) оцінка ступіня відхилень поточних характеристик якості життя від існуючих характеристик року, обраних за базу порівняння.

Серед різних показників існує багато параметрів, які характеризуються певним взаємозв'язком. Тому не можна включати показники, між якими існує лінійна залежність. Це необхідно для усунення «кратності» при врахуванні факторів при побудові результуючої оцінки якості життя. Загальні принципи вибору показників:

- 1) зміст показників, що включені до виборки повинен відповідати цільовому призначенню задачі, що вирішується;

- 2) наявність показників, що характеризують найбільш вагомні аспекти якості життя;
- 3) при відсутності статистичних звітних показників припустимо включення аналогів, за якими можливо опосередковано оцінити вплив цих умов на людину;
- 4) якщо оцінка якості життя здійснюється за конкретний рік, то в склад показників не повинні включатися показники– аналоги, які відображають накопичені за попередні періоди ефекти [65].

На сьогоднішній день використовуються як різні модельні підходи, так і різні за складом і числом показники для формування інтегральних залежностей. Так, найпростіша модель зводиться до підсумовування балів за всіма компонентами. Більш складні моделі припускають зважене підсумовування, яке враховує значимість різних характеристик якості життя для людини [19].

Для кожної конкретної людини значимість різних показників значно диференційована, тому при їх аналізі присутній елемент суб'єктивності. Важливо визначити їх значимість для «усередненої» людини в теперішній момент часу (необхідно привести всі показники до єдиної розмірності) [13].

До основних методів оцінки, які використовуються при розрахунку показника якості життя відносяться: методи нормування та методи агрегування.

Найпростішим методом нормування є рейтинговий метод (порядкове шкалювання), який впливає на підсумкову оцінку. Цей метод не дозволяє оцінити реальні зміни якості життя, так як показує тільки переміщення відносно один до одного;

метод лінійного масштабування (використовується при розрахунку індексу розвитку людського потенціалу). Заснований на визначенні максимальних і мінімальних значень індикаторів і тим самим показує реальне розміщення показника кожного конкретного регіону між ними.

Якщо зв'язок показника з якістю життя позитивний, то розрахунок відбувається за формулою:

$$I = (X_{\text{факт}} - X_{\text{min}}) / (X_{\text{max}} - X_{\text{min}}), \quad (2.1)$$

Якщо зв'язок негативний – за формулою:

$$I = 1 - ((X_{\text{факт}} - X_{\text{min}}) / (X_{\text{max}} - X_{\text{min}})) \quad (2.2)$$

Цей метод дозволяє більш точно враховувати відмінності за окремими індикаторами при підсумовуванні, відстежувати динаміку реального індекса якості життя і кожного індикатора в межах стабільних точок. Проблемою є вибір цих точок, спираючись на не завжди очевидні критерії. Для часткових показників границі прозорі : 0 та 100% [64].

До методів нормування відноситься метод бальної оцінки. Фактичні показники якості життя оцінюються в балах відносно до яких – небудь еталонів чи стандартів, значення яких приймається як максимальний бал. Розрахунок відбувається за формулою:

$$I = (X_{\text{факт}} \times \text{max балл}) / (X_{\text{эт}}) \quad (2.3)$$

При цьому в якості стандартів можуть бути вибрані:

- 1) максимальне або середнє значення даного показника по всьому світу, в Україні, в конкретному регіоні;
- 2) фактичне значення даного показника за базовий період (попередній рік, або будь-який інший проміжок часу);
- 3) раціональна норма, яка має відображення в нормативно – законодавчих документах.

Головними недоліками даного методу нормування є суб'єктивізм та недостатнє обґрунтування вибору еталонів.

До методів агрегування відносяться:

- 1) підсумовування індексів (балів) усіх індикаторів;

2) розрахунок середньоарифметичного значення всіх індикаторів, які беруться з рівною вагою;

3) розрахунок середньоарифметичного всіх індикаторів, враховуючи вагові коефіцієнти, значення яких визначають експерти [64].

Одним з варіантів оцінки якості життя є включення базових критеріїв до інтегрального показника [68]. Кожна з інтегральних властивостей відображає умови, в рамках яких протікають процеси задоволення потреб членів суспільства. Послідовна ієрархічна декомпозиція кожного з цих інтегральних показників дозволяє виявити набір відповідних характеристик найнижчого рівня, які можуть бути представлені стандартними статистичними показниками (рис. 2.1).

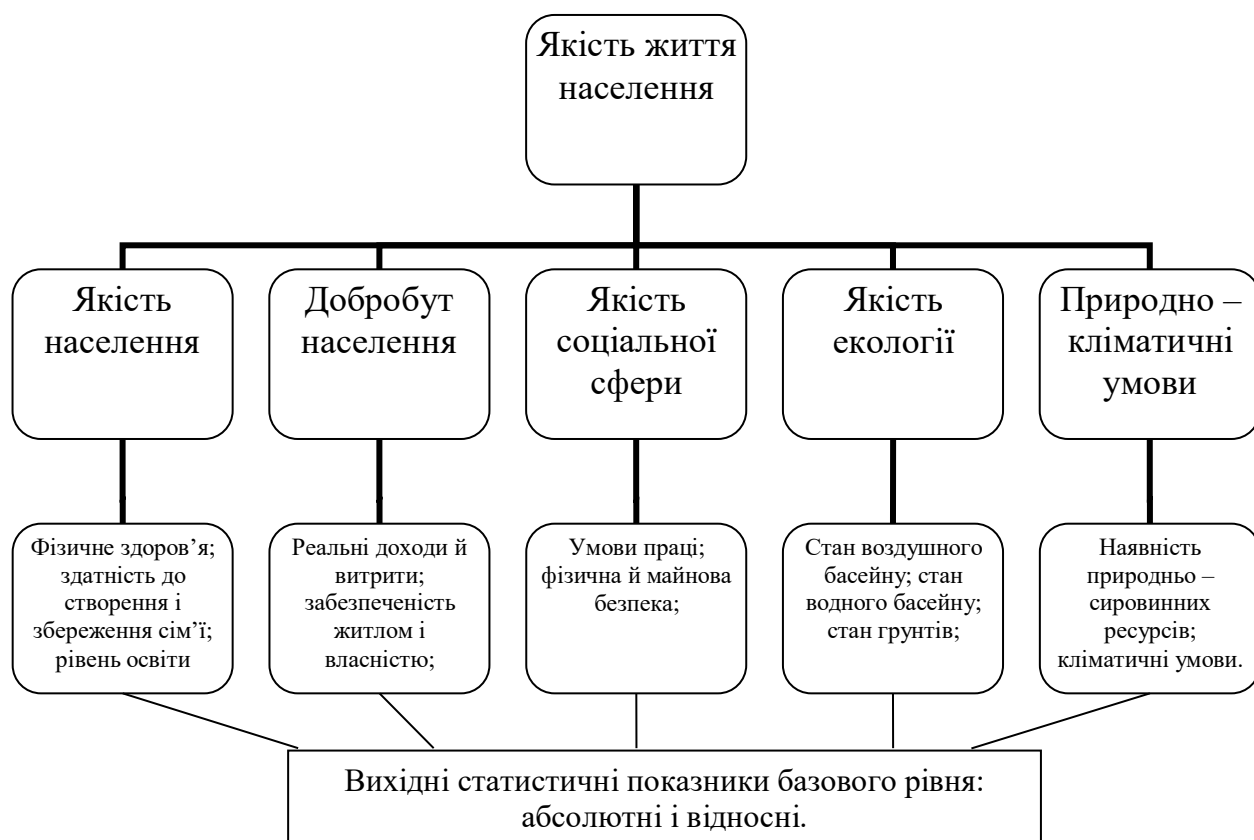

Рис. 2.1. Ієрархічна система статистичних показників і критеріїв якості життя населення

Суб'єктивний підхід передбачає визначення якості життя, спираючись на соціологічні опитування [8]. Не дивлячись на те, що суб'єктивність є важливою

складовою якості життя, облік суб'єктивних індикаторів в більшості сучасних методик відсутня. Це пояснюється складністю проведення необхідних соціологічних досліджень і складнощey, які виникають при аналізі отриманої інформації.

Серед іноземних спеціалістів однією з перших методик визначення якості життя з суб'єктивної точки зору була анкета, розроблена Л.В. Портером, за допомогою якої можна було визначити ступінь задоволення потреб виживання, соціальних потреб і потреб в самореалізації [35].

Зв'язок особистих позицій і цінностей людини виражається через такі загальні індикатори як:

1) дохід, який пояснює частину змін в суб'єктивній компоненті якості життя. Але, в той же час ступінь задоволеності доходом і стандартами життя дуже корелюють з суб'єктивною компонентою якості життя [14];

2) характер роботи (з точки зору А. Кемпбела характер роботи в цілому дає невеликий вклад, а професіонали дають найвищі оцінки суб'єктивних компонент якості життя);

3) освіта, яка прямо не пов'язана з якістю життя;

4) вік - якщо молоді люди менше задоволені життям, чим люди у віці, незалежно від місця проживання і рівень задоволення всіма аспектами життя, крім здоров'я, зростають разом з віком, то оцінки якості життя літніми людьми залежать від стану житла і здоров'я;

5) стать – чоловіки і жінки в процесі самооцінки суб'єктивних компонент якості життя : нещастя, недоліку визнання, почуття незахищеності, недоліку впевненості, невизначеності – використовують одні й ті самі шість базових категорій оцінки [28];

6) шлюбний статус – пов'язан з загальною оцінкою щастя;

7) національність – міжнародні дослідження показують багато спільного в оцінці ступеней задоволеності життям в різних країнах;

8) місце проживання – мешканці міста у середньому менше задоволені життям, ніж мешканці села;

9) зовнішність – люди, які вважаються привабливими, оцінюють своє життя і самопочуття вище, проте менше задоволені життям [29];

10) соціальне оточення – значення соціального оточення вагоме.

Особисті цінності, цілі й перспективи, які мають відношення до якості життя, включають: персональні потреби, внутрішні стани, матеріальні і нематеріальні цінності, релігійні фактори. Психологічні підходи показали, що джерело якості життя – це задоволення особистих потреб [67].

Таким чином, оцінка якості життя повинна здійснюватися на основі наступних принципів:

1) всебічної оцінки (фінальним результатом дослідження повинна стати оцінка ситуації в усіх сферах життєдіяльності окремої людини й суспільства в цілому);

2) комплексності (дослідження повинно включати вивчення як об'єктивних умов і процесів життєдіяльності, так і суб'єктивної думки людей);

3) універсальності (необхідно використовувати універсальний набір об'єктивних і суб'єктивних показників);

4) обліку специфіки об'єкта дослідження (необхідно диференціально підходити до вивчення якості життя кожного конкретного об'єкта дослідження).

2.3. Прикладні аспекти в дослідженні якості життя населення

Сучасне суспільство може розвиватися тільки за умови, що його економічна політика має за орієнтир зростання рівня і якості життя населення. Методологія оцінки рівня і якості життя населення є важливим аналітичним інструментом державної соціально – економічної політики, який дозволяє:

1) визначити орієнтири соціально – економічної політики держави на перспективу;

2) провести аналіз поточного рівня соціально-економічного розвитку країни;

3) проводити міжнародні порівняння рівня і якості життя населення.

Процес оцінки якості життя буде мати комплексний характер тоді, коли поєднає як об'єктивні, так і суб'єктивні підходи. Але залишається відкритим питання як саме здійснити розрахунок індексу, який об'єднав би в собі зазначені підходи.

В сучасній аналітичній практиці сформована наступна система показників, що має світове призначення (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Інтегральні індикатори якості життя населення

Назва	Методика розрахунку	Індикатори	Об'єм вибірки	Лідер
1	2	3	4	5
1) LPI (Legatum Prosperity Index) Індекс процвітання	Рейтинг – від 0 до 110 для кожної з 8 категорій	79 показників, 8 категорій: Економіка; підприємництво; управління; освіта; охорона здоров'я; безпека; особисті свободи; соціальний капітал	142	Норвегія
2) HDI (Human Development Index) Індекс розвитку людського потенціалу	Середнє геометричне з трьох індексів у діапазоні від 0 до 1	Індекс ВНД на душу населення; Індекс тривалості життя; Середня очікувана тривалість життя при народженні; Індекс освіти	187	Норвегія

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
3) KEI (Knowledge Economy Index)	Середнє значення з чотирьох індексів. Оцінка в балах від 1 до 10	Індекс інституційного режиму; Індекс освіти; Індекс інновацій; Індекс інформаційно-комунікаційних технологій	146	Швеція
4) KI (Knowledge Index) Індекс знань	Середня величина трьох індексів	Індекс освіти; Індекс інновацій; Індекс інфраструктури знань	146	Швеція
5) QLI (The Quality of Life Index) Індекс якості життя	Сума балів від 1 до 10	Здоров'я; сімейне життя; суспільне життя; матеріальний добробут; політична стабільність й безпека; клімат і географія; рівень зайнятості; політичні й громадянські свободи; гендерна рівність	111	Ірландія
6) SPI (Social Progress Index) Індекс соціального добробуту	Базується на комбінації даних з опитувань трьох категорій	50 показників, 3 групи: основні потреби людини; основи благополуччя людини; можливості розвитку людини	132	Нова Зеландія
7) GAI (Global AgeWath Index) Індекс якості життя літніх людей	Середнє геометричне чотирьох областей від 1 до 100 балів	13 показників, 4 групи: матеріальна забезпеченість; стан здоров'я; освіта і зайнятість; гарні умови	96	Норвегія

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
8) LE (Life Expectancy) Індекс тривалості життя	Середня очікувана тривалість життя	Прожиті роки	178	Японія
9) HPI (Happy Planet Index) Всесвітній індекс щастя	Задоволеність мешканців та середня тривалість їх життя у співвідношенні до кількості споживаних природних ресурсів	Середня тривалість життя; кількість споживаних природних ресурсів; показники задоволеністю життям	151	Коста –Ріка
10) GEM (Gender Empowerment Measure) Гендерний індекс розвитку й розширення можливостей жінок	Формат від 1 до 7 шкали. Середня реакція респондента – підсумковий бал.	Економічна участь; економічні можливості; політичні права і можливості; освіта; здоров'я і добробут	58	Швеція
11) GEI (Gender Equity Index) Індекс гендерної рівності	Вимірюють досягнутий рівень статевої рівності	Охорона репродуктивного здоров'я; громадянські права і обов'язки; можливості на ринку праці	152	Словенія

Закінчення табл. 2.1

1	2	3	4	5
12) BLI (OECD Better Life Index) Індекс кращого життя	Середє взважене значення кожного показника	11 показників: Житлові умови; доходи; зайнятість; освіта; екологія; здоров'я; ефективність управління; суспільне життя; безпека; задоволеність умовами життя; баланс між робочим і вільним часом.	36	Австралія
13) IEF (Index of Economic Freedom) Індекс економічної свободи	Середнє арифметичне усіх показників у балах – від 0 до 100	Права власності; свобода від корупції; фіскальна свобода; участь правительства; свобода підприємництва; свобода праці; монетарна свобода; свобода торгівлі; свобода інвестицій; фінансова свобода	178	Гонконг

Відповідно до рекомендацій ВОЗ, модель оцінки якості життя повинна мати наступний вигляд (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Модель оцінки якості життя й стану здоров'я індивіда за методикою ВОЗ

Сфера	Показники	Субсфера
1	2	3
1) Фізична сфера (1)	F1 F2 F3	Фізичний біль і дискомфорт; Життєва активність, енергія і втома; Сон і відпочинок

Закінчення табл. 2.2

1	2	3
2) Підсумок	$1 = (F1+F2+F3)/3$	
3) Психологічна сфера (2)	F4 F5 F6 F7 F8	Позитивні емоції; Мислення, пам'ять і концентрація; Самооцінка; Образ тіла і зовнішність; Негативні емоції
4) Підсумок	$2 = (F4+F5+F6+F7+F8)/5$	
5) Незалежність (3)	F9 F10 F11 F12	Рухливість; Здатність до виконання повсякденних справ; Залежність від ліків і лікування; Здатність до роботи
6) Підсумок	$3 = (F9+F10+F11+F12)/4$	
7) Соціальна активність (4)	F13 F14 F15	Особисті стосунки; Практична соціальна підтримка; Сексуальна активність
8) Підсумок	$4 = (F13+F14+F15)/3$	
9) Навколишнє середовище (5)	F16 F17 F18 F19 F20 F21 F22 F23	Фізична безпека і захищеність; Оточуюче середовище вдома; Фінансові ресурси; Медична і соціальна допомога; Можливості для придбання нової інформації й навичок; Можливості для відпочинку й розваг; Оточуюче середовище навколо; Транспорт
10) Підсумок	$5 = (F16+F17+F18+F19+F20+F21+F22+F23)/8$	
11) Духовна сфера (6)	F24	Духовність/релігія/особисті твердження
12) Підсумок	$6 = F24$	
13) Разом загальна якість життя	$1+2+3+4+5+6$	

У сучасній практиці найбільш відомим підходом до оцінки та аналізу рівня життя є розрахунок комплексного показника – індексу людського розвитку, який був запропонований у 1961 році ООН [49]. Динаміка порівняльної оцінки ІЛР подана в додатку 1 А. Далі для порівняльної оцінки було розраховано базисні темпи росту для кожної з країн (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Базисний темп росту Індексу людського розвитку по країнах

	Україна	Франція	Німеччина	Італія	Великобританія	Швейцарія
1	2	3	4	5	6	7
1) Темп росту ІЛР 2007	0,7	0,5	1	0,5	-0,1	0,6
2) Темп росту ІЛР 2008	1,4	0,7	1,4	0,9	0,2	0,9
3) Темп росту ІЛР 2009	1,8	0,9	1,6	1,1	0,6	1,1
4) Темп росту ІЛР 2010	1,2	0,9	1,6	1,1	0,9	2,1
5) Темп росту ІЛР 2011	1,7	1,2	2	1,4	1,5	2,6
6) Темп росту ІЛР 2012	2,2	1,6	2,5	1,8	0,9	2,6
7) Темп росту ІЛР 2013	2,7	1,8	2,7	1,7	0,7	2,8
8) Темп росту ІЛР 2014	2,9	2,2	2,7	1,6	2,4	3,2
9) Темп росту ІЛР 2015	3,2	2,7	3	1,7	2,8	3,3
10) Темп росту ІЛР 2016	2,7	2,8	3,3	1,8	2,6	3,7

1	2	3	4	5	6	7
11) Темп росту ІЛР 2017	3,1	2,7	3,6	2,1	2,8	3,7
12) Темп росту ІЛР 2018	3,2	3	3,8	2,4	2,9	3,7
13) Темп росту ІЛР 2019	3,5	3,1	3,9	2,6	3	4

Отже, виходячи з розрахунків, можна ствержувати, що Україна, у порівнянні до інших країн має значний, проте не найкращий темп росту ІЛР. На відміну, від Швейцарії чи Німеччини, в Україні відстуня економічна та політична стабільність, тому відбувалися різкі зниження показника.

ІЛР є стандартним інструментом у загальному порівнянні рівня життя різних країн і регіонів.

Станом на 2019 рік Україна посіла 88 позицію зі 189 країн. Це відносить Україну до високої категорії людського розвитку зі значенням Індексу людського розвитку (ІЛР) 0,750.

За період з 1990 до 2018 року значення ІЛР України збільшилося з 0,705 до 0,750, тобто на 6,3%. За цей самий період очікувана тривалість життя при народженні в Україні збільшилась на 2,1 років, середня кількість років навчання збільшилася на 2,2 роки, а очікувана кількість років навчання зросла на 2,7 років. Проте рівень життя, який вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення України, скоротився приблизно на 25,6 % в період між 1990 та 2019 рр [63].

Динаміка змін показника ІЛР представлена на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Динаміка ІЛР в Україні

Як видно з рис. 2.2, ІЛР мав позитивну тенденцію до росту. Проте, для детального аналізу індексу як основного показника рівня життя населення, варто проаналізувати динаміку основних його індикаторів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка основних індикаторів ІЛР в Україні

Рік	Середня очікувана тривалість життя, років	Очікувана тривалість навчання, років	ВВП на душу населення, дол.
1	2	3	4
1) 2000	67,72	12,7	3976
2) 2005	67,96	14,2	6750
3) 2010	70,44	14,6	7712

1	2	3	4
4) 2015	71,38	14,8	7987
5) 2019	73,8	15,0	8241
б) Середньоквадратичне відхилення реальних показників від планових	2,527	0,498	1746,85

Як видно з таблиці 2.4, індикатори людського розвитку в Україні покращуються, незважаючи на складну політичну і економічну ситуацію. Тенденцію до зростання має очікувана тривалість життя, проте за цим показником Україна відстає від розвинених країн світу, де цей показник сягає 80 років [30]. Основною причиною недовготривалого життя українців є відсутність економічної стабільності та низький рівень життя.

Показником, що підіймає Україну в рейтингу є освіта. В країні високий рівень охоплення освітою суспільства та велика кількість наукових інституцій. Проте актуальною проблемою для України є еміграція освіченого населення до більш розвинутих країн.

Щодо показника ВВП на душу населення – він має позитивні зрушення, проте у порівнянні з іншими країнами він є низьким.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Отже, у другому розділі дипломної роботи були зроблені акценти на аналітичну сферу дослідження питання якості життя. У сучасній практиці існує ряд методологій та способів визначення якості життя населення країни. Спільним для всіх способів є те, що визначальним показником для дослідження є задоволеність та умови життя осіб різних соціальних груп [70].

Існують два основні підходи до визначення якості життя – суб'єктивний і об'єктивний. Базою об'єктивного підходу є побудова інтегрального показника, а суб'єктивного – проведення соціологічних опитувань на основі суб'єктивної думки окремо взятих людей.

В ході дослідження було розглянуто загальноприйнятий показник, прийнятий ООН – Індекс людського розвитку. У порівнянні до розвинутих країн світу, Україна має досить неоднозначні показники. Так наприклад, рівень освіти в країні вважається досить високим, проте показник ВВП на душу населення значно відстає від таких країн, як Італія, Німеччина, Швейцарія і т.д. За офіційними даними, Україна є країною з середнім показником ІЛР, що свідчить про наявність соціально – економічних проблем, на які потрібно звернути увагу як громадянам, так і державі. Такий само висновок можна зробити, аналізуючи показники динаміки ІЛР в Україні й в інших країнах світу.

Також була приділена увага таким міжнародним методологіям, як Індекс процвітання, Індекс розвитку людського потенціалу, Індекс економіки знань, Індекс якості життя, тощо; а також, методологія розрахунку якості життя ВОЗ, яка є прийнятою на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТАТИСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЩОДО АНАЛІЗУ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

3.1 Модель як абстрактне уявлення реальності в дослідженні якості життя населення

Якість життя є складною системою взаємозв'язку факторів, які мають як позитивний, так і негативний вплив на результат і характеризуючий процес як забезпечення, так і покращення якості життя.

Сучасні потреби є такими, що потребують покращення якості життя, а задоволення потреб у підсумку призводить до погіршення цієї якості [63].

Головними цілями людини є:

- 1) життєдіяльність в межах суспільних відносин;
- 2) життєвідтворення, що направлене на соціальне й культурне відтворення;
- 3) реалізація потенціалу людини в процесу трудової і творчої діяльності.

Оцінку якості життя можна охарактеризувати як процедуру виявлення ступеня відповідності основних параметрів та умов життєдіяльності людини до його життєвих потреб, а також особистих уявлень про гідний, повноцінний й задовільний рівень життя. Вона здійснюється на основі порівняння параметрів і характеристик.

Найбільш загальною й фактично універсальною номенклатурою показників якості життя населення є типова номенклатура, яка будується відповідно до людини, регіону або країни в цілому.

Процедура оцінки якості життя складається з певних етапів та операцій, схема взаємозв'язків яких подана на рис. 3.1.

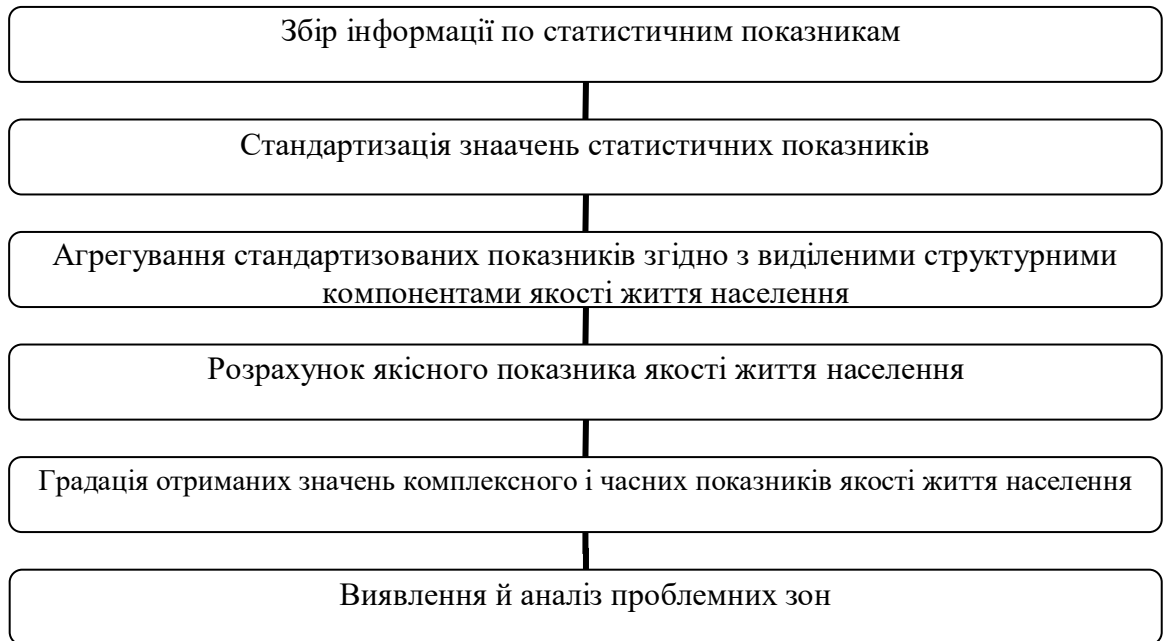

Рис. 3.1. Загальна схема оцінки якості життя населення

Важливою операцією оцінки якості життя є вибір критеріїв для порівняння.

Критерії якості життя можуть бути загальними й конкретними. Якщо загальні критерії – це ідеали, що склалися у суспільстві, то конкретні – це базові значення окремих показників якості життя, що були прийняті за еталон.

Для оцінки показників можна використовувати різноманітні засоби, що визначені шляхом причинно – наслідкових зв'язків (рис. 3.2).

Значення цих групових показників визначаються з використанням експертних, розрахункових методів.

Оцінка узагальнюючого показника якості життя здійснюється за допомоги комплексного метода.

Цей метод передбачає послідовну оцінку одиничних показників, визначення їх ваги й отримання на основі цього зваженої середньої оцінки узагальнюючого показника.

Рис. 3.2. Причинно – наслідкова схема забезпечення якості життя

Для отримання загальної оцінки якості життя необхідно порівняти значення досягнутого суспільством рівня й сумарних витрат, необхідних для його підтримки й відтворення. В цьому випадку буде отриманий інтегральний показник якості.

Якість суспільства залежить від якості особистості, якості окремої людини. Якості особистості формуються в суспільстві, середовищі, де створюються ті чи інші умови й можливості для прояву й розвитку вихідних якостей людини – задатків й здібностей.

Якість життя населення не відокремлюється від життєдіяльності людей, середовища їх існування і визначається відповідним засобом виробництва.

Якість населення через сферу потреб обумовлює змістовну основу показників якостей життя. Критеріальні значення показників повинні бути диференційовані за класами потреб. Потреби властиві будь-якій людині та є його відмінною ознакою. Значення показників, що складають кількісну

характеристику об'єктивних потреб людини згідно теорії А. Маслоу представлена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Класифікація показників якості населення за класами потреб

Види об'єктивних потреб	Економічні категорії потреб	Економічні показники, що характеризують об'єктивні потреби	Кількісна характеристика
1	2	3	4
1) Основні матеріальні потреби	Житлові умови; охорона здоров'я; освіта; товари, що використовуються	Забезпеченість житлом; демографічна ситуація; рівень освіти населення, трудових ресурсів; споживчі властивості продукції; якість продукції	В середньому на одного мешканця загальної площі; число сімей, які стоять на обліку покращення своїх житлових умов; середня тривалість життя населення; коефіцієнти народжуваності й смертності; обсяг капіталовкладень в освіту, відсоток від бюджету; обсяг приватних інвестицій
2) Потреба в безпеці	Правова захищеність	Політичні умови	Кількість прийнятих за період законів і постанов, спрямованих на покращення правової захищеності

Закінчення табл. 3.1

1	2	3	4
3) Соціально – економічні потреби	Ефективність промисловості; умови праці; стан виробництва	Обсяг ВВП; фінансові витрати; показники стандартів; матеріальні витрати	Загальний показник ВВП, ВРП, його динаміка, питома вага ВВП і ВРП на душу населення; об'єм капіталовкладень у переозброєння виробництва; матеріаломісткість; фондомісткість; фондоозброєнність праці
4) Потреба у повазі, моральна обстановка у суспільстві	Традиції, звичаї, моральні принципи	Національні норми поведінки; сімейні підвалини; вплив релігії на життя суспільства	Рівень злочинності; відсоток шлюбів і розлучень; чисельність віруючого населення
5) Потреба в самореалізації й самовираженні	Можливість проявлення особистості	Конституційні свободи	Ступінь реалізації конституційних свобод

Наявність великої кількості даних при оцінюванні якості життя і обмежені можливості узагальнити цю інформацію диктують необхідність використання інтегральних показників якості життя.

Інтегральний індикатор якості життя представляє собою згортку оцінок більш часних критеріїв, які можуть бути представлені у вигляді різноманітних комбінацій звітних статистичних показників та в деяких випадках відповідних експертних оцінок.

При побудові інтегрального індикатора якості життя на результуючий абсолютний показник індикатора будуть впливати такі фактори, як:

- 1) вибір бази для порівняння;
- 2) вибір звітних статистичних показників;
- 3) вибір виду моделі та її постійних параметрів.

В сучасній аналітичній практиці оцінка рівня якості життя населення досягається шляхом співставлення його фактичних показників з нормативними (за ступенем задоволення потреб населення в життєвих благах та послугах).

Тоді, узагальнюючий показник рівня якості життя населення визначається як середня зважена величина з часних показників (показуючи співвідношення фактичного споживання матеріальних благ та послуг за їх групами й видами у середньому на одну людину з нормами цього споживання).

Аналіз літературних джерел [46] показав, що в якості такого показника доречно розглядати індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), запропонований групою спеціалістів ПРООН.

ІРЛП є складовим індексом, який включає основні показники, що характеризують задоволення основних видів потреб населення й відображає найбільш важливі аспекти якості життя.

ІРЛП визначається як середня арифметична з індексів трьох показників: очікуваної тривалості життя при народженні; досягнутому рівню освіти; реальним обсягом ВВП в розрахунку на душу населення (в доларах на основі паритету купівельної спроможності).

Індекс кожного показника розраховується за формулою:

$$I_i = (x_i - x_{imin}) / (x_{imax} - x_{imin}), \quad (3.1)$$

де x_i – фактичне значення i -го показника;

x_{imin} та x_{imax} – мінімальне і максимальне значення i -показника.

Так як, якість життя – багатфакторне поняття, для його оцінки важливо врахувати всі складові.

Для оцінки якості життя якої-небудь соціальної верстви населення (регіону) треба проводити додаткові розрахунки.

Так, рівень задоволеності фінансовими доходами може визначатися як:

$$\Phi_{\text{ср}} = (Z_{\text{ср}}N_{\text{ср}} + P_{\text{ср}}N_{\text{н}}) / (2C_{\text{п.м.}}N) \quad (3.2)$$

де $Z_{\text{ср}}$ – середньомісячна заробітна плата;

$N_{\text{р}}$ – чисельність робітників, які зайняті в економіці;

$P_{\text{ср}}$ – середній розмір нарахованих пенсій;

$N_{\text{в}}$ – чисельність пенсіонерів;

$C_{\text{п.м.}}$ – середній прожитковий мінімум за місяць;

N – чисельність постійного населення.

Додаткові показники – це динаміка виміру банківських накопичень населення (зростання суми накопичень може свідчити про зростання добробуту), доходи населення з додаткових джерел, доходи від роботи без офіційного оформлення, від вкладів фінансових засобів, від здавання нерухомості в аренду і т.д.

З урахуванням цих показників рівень задоволеності фінансовими доходами може бути розрахован за наступною формулою:

$$\Phi_{\text{ср}} = (Z_{\text{ср}}N_{\text{р}} + P_{\text{ср}}N_{\text{н}} - B_{\text{с}} + D_{\text{н}}) / (2C_{\text{п.м.}}N), \quad (3.3)$$

де $C_{\text{п.м.}}$ – прожитковий мінімум у середньому за місяць;

$B_{\text{с}}$ – загальна сума вкладів населення;

$D_{\text{н}}$ – загальна сума додаткових вкладів населення.

Підбір певної моделі під набір відмінних властивостей вихідної інформації необхідно систематизувати.

Основні властивості методів представлені на табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Основні властивості методів при дослідженні якості життя населення

Критерії порівняння	Кластерний аналіз	Дискримінантний аналіз	Дерева класифікації	Експертні системи	Нейронні мережі
1	2	3	4	5	6
1)Кількість груп	Потрібно визначити. Задана	Задана	Потрібно визначити	Задана	
2)Використаний метод та обґрунтування рішення	Евристичний метод, який базується на алгоритмах	Імовірнісний метод, який базується на великих статистичних розрахунках	Імовірнісний метод, заснований на ієрархічних методах типів розгалуження	Жорстко заданий алгоритм взаємозв'язку	Імовірнісний метод, який базується на великих статистичних розрахунках
3)Оптимальність рішення	Найкраще рішення, яке не є оптимальним в математичному розумінні	Оптимальне рішення	Найкраще рішення, яке не є оптимальним в математичному розумінні	Найкраще рішення, яке засноване на досвіді експертів	Оптимальне рішення
4)Кінцевий результат	Відображення у вигляді графічної дендрограми або таблиці	Рівняння моделі та вирішальне правило	Відображення у вигляді графічного дерева	Правила висновку	Відображення у вигляді сітки
5)Наявність навчальної вибірки	Без навчальної вибірки	З навчальною вибіркою	Без навчальної вибірки		З вибіркою

Таким чином якість життя населення неможливо виміряти статистично за допомогою якого-небудь узагальнюючого показника.

Доречно використовувати систему взаємопов'язаних показників, кожний з яких відображає певну сторону життя людини.

Вибір засобів оцінки якості життя визначають такі методологічні принципи:

- 1) оцінка якості життя з припустимою точністю отриманих оцінок;
- 2) комплексний характер;
- 3) усвідомлена відмова від суб'єктивних оцінок якості життя як громадянами, так й експертами;
- 4) засоби оцінки повинні бути загальнодоступними, в тому числі й у фінансовому відношенні.

3.2. Диференціація доходів населення як базовий інструмент оцінки структури розподілу

Стан господарства України перебуває на такому етапі розвитку, який включає формування соціально-економічної моделі, орієнтованої на подолання наслідків військово-політичної кризи та адаптування до сучасних реалій, які характеризуються посиленням глобалізації та диференціації.

До диференціації доходів громадян призводить ряд причин, а саме:

- 1) поява різних форм власності;
- 2) ринкові реформи;
- 3) перетворення в економіці.

У зв'язку з цим актуальності набуває моделювання процесів, які детермінують бідність та нерівність доходів населення України.

Важливу роль у визначення рівня доходів населення України відіграють оплата праці та соціальні трансферти й допомога. Так, якщо у структурі доходів українців заробітна плата за 2018 р. становила 39%, а соціальні виплати – 36,8%, то за 2019 р. дане співвідношення склало 40,9% та 35% відповідно.

Таким чином, за останні два роки спостерігається зростання темпу заробітної плати на 4,9 % та зниження соціальних виплат на такий самий відсоток [4].

За даними Державної служби статистики [27], за останні 5 років середня заробітна плата збільшилася на 7147 грн., а пенсії на 1120 грн. Порівняльна оцінка показників динаміки представлено на рис. 3.3.

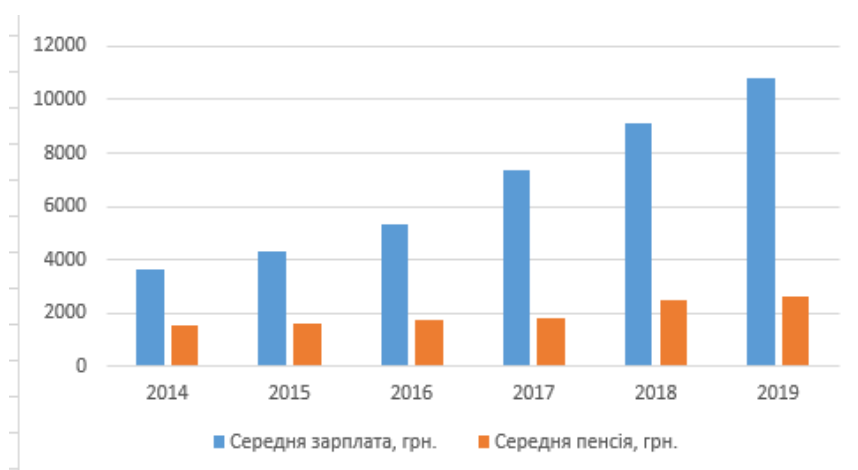

Рис. 3.3. Динаміка змін показників середньої заробітної плати та середньої пенсії в Україні

Незважаючи на позитивні зрушення, що представлено на рис 3.3, має місце однозначне зростання цін на товари та послуги. Якщо 5 років тому громадяни країни витрачали 55% своєї заробітної плати на продукти харчування, то станом на 2019 р. ця позначка сягнула 85%.

Взагалі, питання нерівномірності розподілу доходів існує у кожній соціально – економічній сфері.

За даними різних експертів, різниця у доходах бідного і багатого населення досягає 40 разів, що становить загрозу соціальній стабільності населення [16].

Аналіз диференціації доходів населення за 2010–2019 рр. (табл. 3.3) показав, що квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, який визначає співвідношення мінімального рівня доходів серед найбільш забезпечених 20% населення та максимального рівня доходів серед

найменш забезпечених 20% населення, в середньому становив 2 рази та практично не змінювався у ці роки [27].

Таблиця 3.3

Показники диференціації життєвого рівня населення

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1) Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, млн. осіб	3,6	3,2	3,8	3,5	3,2	2,5	1,5	0,9	0,5	0,4
2) у відсотках до загальної чисельності населення	8,6	7,8	9	8,3	8,6	6,4	3,8	2,4	1,3	1,1
3) середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	843, 2	914, 1	1042, 4	1113, 7	1176	1227, 3	1388, 1	1603, 7	1744, 8	1902 ,1
4) Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2	2,1
5) Квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2	3	3,3	3,3	3,5

Як показують дані табл. 3.3, чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму зменшується з кожним роком і станом на 2019 рік складає 1,1% від загальної чисельності населення. Загальні номінальні доходи населення України зростають.

Проте, на думку багатьох експертів стверджувати про покращення матеріального добробуту населення не є коректним, адже зростання доходів населення відбувається, перш за все, за рахунок найбільш заможних верств [66].

Соціальне розшарування та бідність істотної частини населення країни є перш за все результатом низького рівня доходів від зайнятості, обумовленим наступними факторами:

- 1) поганою адаптацією національної економіки до процесів глобалізації;
- 2) відсутністю конкурентоспроможності окремих галузей та виробництв;
- 3) низькою продуктивністю праці та слабкою її організацією;
- 4) превалюванням низькооплачуваних робочих місць і дефіцитом фахівців необхідної кваліфікації;
- 5) соціально-економічним розшаруванням регіонів.

З даних, що представлені у додатку Б (табл. 1 Б) можна зробити висновок, що структура доходів населення України характеризується диспропорцією.

Основними чинниками, що впливають на це виділяють:

- 1) неефективний механізм формування доходів населення;
- 2) скорочення зайнятості, та зростання безробіття;
- 3) зростання частки соціально незахищених;
- 4) приховування своїх доходів з метою уникнення великих податків.

У порівняльному аналізі регіонів спостерігається досить високий рівень диференціації доходів населення. Різниця між максимальними (м. Київ) і мінімальними (Закарпатська обл.) доходами на душу населення у 2019 році досягла 66,2%, тоді як за міжнародними стандартами розмах варіації за цим показником не повинен перевищувати 20% [64]. Найнижчий рівень наявного доходу у розрахунку на одну особу за вказаний період серед регіонів України зафіксовано у Закарпатській (68,4%), Чернівецькій (71,6%), Тернопільській (72,6%) та Волинській (74,5%) областях.

Порівняльний аналіз заробітної плати по регіонам, дав змогу стверджувати, що розбіжності в її розмірах не пов'язані з відмінностями в продуктивності праці або з результатами виробничої діяльності.

Найбільш повне уявлення про диференціацію доходів населення дає крива Лоренца. Вона дає змогу побачити загальну ситуацію щодо «розшарування» доходів між різними групами населення та відображає частку доходу, що припадає на різні групи населення. Крива Лоренца відображає співвідношення відсотків усіх загальних доходів та відповідних відсотків населення, які їх отримали. Якби загальні доходи розподілялися рівномірно, то 10% населення отримували б десяту частину загальних доходів, 20% – п'яту частину загальних доходів, 50% – половину і т.д., і розподіл мав би вигляд лінії рівномірного розподілу

Дані для побудови кривої Лоренца у 2015 та 2019 роках представлені у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Динаміка розподілу доходів в Україні

Доходи домогосподарств	Кумулятивний % нселення	Частка у доходах (2015 рік)	Частка у доходах (2019 рік)
1	2	3	4
1) Перший квінтиль	20	8,8	7,6
2) Другий квінтиль	40	13,3	13,9
3) Третій квінтиль	60	17,4	16,9
4) Четвертий квінтиль	80	22,7	22,8
5) П'ятий квінтиль	100	37,8	38,8

Графічний вигляд кривої Лоренца у динаміці представлений на рис. 3.4.

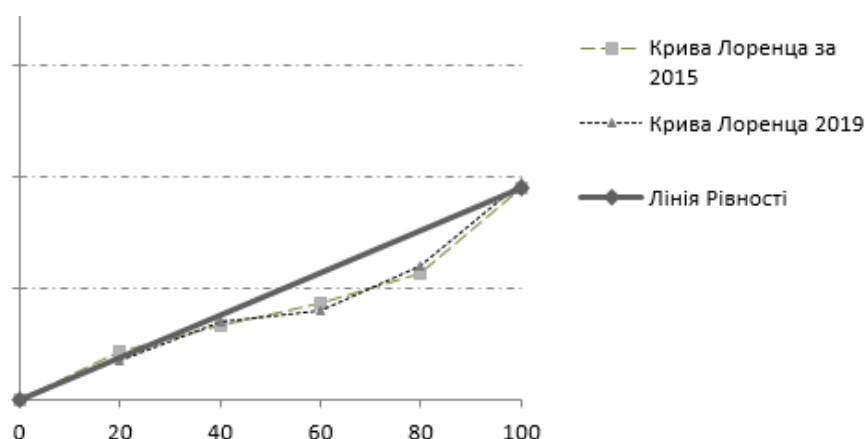

Рис. 3.4. Крива Лоренца розподілу доходів населення за 2015 й 2019 рр.

Криві Лоренца показують майже однакову ситуацію в розподілі доходів населення за останні чотири роки.

Оскільки в умовах ринкової економіки не може бути рівномірного розподілу, то політика держави має бути спрямована на те, щоб відхилення лінії кривої Лоренца від лінії абсолютної рівності не було надмірним [41].

Кожна точка на кривій Лоренца відповідає твердженню на зразок «20 найбідніших відсотків населення отримують 8,8 % від його сукупного доходу». У випадку абсолютно рівного розподілу, кожна група населення має дохід, який пропорційний її чисельності. Такий випадок описується кривою рівності (line of perfect equality).

Розподіли Лоренца застосовують не лише для моделювання розподілів доходів суспільства, але й майна домогосподарств, часток ринку для окремих підприємств галузі, природних ресурсів окремих країн.

В свою чергу кількісну оцінку сумарної диференціації рівня доходів населення показує коефіцієнт Джині, який широко використовується в міжнародній практиці. В Україні значення коефіцієнта Джині у 2018 р. становило 26,3%, що порівняно з розвинутими країнами є одним з найнижчих показників.

Це має вказувати на низьку диференціацію доходів населення, але таке заниження показника нерівності доходів населення пов'язане з багатьма причинами, такими як: недостатня якість вибіркового обстеження домогосподарств, неврахування неформального сектору економіки, тощо.

Оцінювання доходів населення України також проводиться за рівнем заробітної плати.

За останніми даними Держстату за 2019 рік оприлюднено показники, які представлені на рис. 3.5 [14].

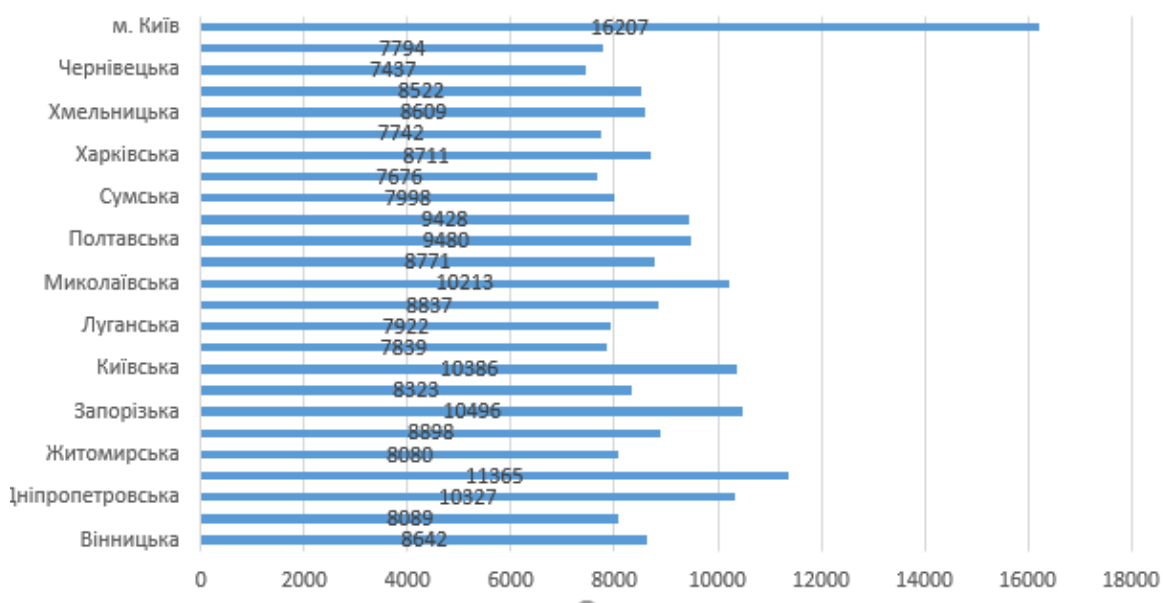

Рис. 3.5. Розподіл середньої заробітної плати за регіонами України (у розрахунку на одного працівника) 2019 р., грн.

Головним чинником міжрегіональних відмінностей є диференціація розмірів заробітної плати за видами економічної діяльності. Так, найбільш оплачуваними сферами є: фінансові і страхові установи, інформація та телекомунікація, професійна, наукова та технічна діяльність, а серед промислових видів діяльності – підприємства із виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, добувної промисловості і розроблення кар'єрів, а також виробництва коксу та продуктів

нафтопереробки [63]. Водночас абсолютний розмір заробітної плати працівників, зайнятих на підприємствах поштової та кур'єрської діяльності, текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, тимчасового розміщування й організації харчування, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги і сільського господарства мають найменші показники.

Оскільки заробітна плата є вагомим джерелом доходів українців, стан її нарахування та виплати значною мірою визначає життєвий рівень населення. Одним із негативних явищ у сфері оплати праці в Україні є значна сума заборгованості з її виплати. За даними Державної служби статистики України, станом на 1 жовтня 2020 р. загальна сума заборгованості з виплати заробітної становила 3560892 тис. грн. У структурі боргу 65,1 % припадає на економічно активні підприємства. Отже, зайнятість в умовах нинішньої економіки – це не завжди гарантія стабільного доходу [27].

Для моделювання і побудови однорідних груп об'єктів в дослідженні показників, що впливають на якість життя населення застосовується метод кластеризації в пакеті STATISTICA. Кластерний аналіз має низку переваг перед іншими методами класифікації даних, а саме:

- 1) він дозволяє виконувати розбиття об'єктів як за однією ознакою, так і за цілим набором ознак;
- 2) кластерний аналіз не накладає обмежень на вид об'єктів групування і дозволяє розглядати безліч вихідних даних практично довільної природи;
- 3) особливістю кластеризації є те, що більшість алгоритмів здатні самостійно визначити кількість кластерів, на які потрібно розбити дані, а також виділити характеристики цих кластерів без участі людини, тільки за допомогою використовуваного алгоритму.

Для побудови кластерних утворень значення показників нормуються. Для дослідження були розраховані показники темпів росту по регіонам показників доходів населення, середньої заробітної плати та чисельності економічно

активного населення. Ці фактори мають безпосередній вплив на якість життя населення, та корелюють між собою.

З метою визначення кількості кластерів проводиться природна (деревоподібна) кластеризація.

Вихідні дані темпів росту за 2019 рік подані на рис. 3.6.

	Доходи населення	2 ЕАН	Середня зп
Вінницька	1,337	1,009	1,152
Волинська	1,121	1,013	1,165
Дніпропетровська	1,145	1,005	1,186
Донецька	1,132	1,007	1,166
Житомирська	1,139	1,017	1,14
Закарпатська	1,121	1,015	1,106
Запорізька	1,128	1,007	1,174
Івано-Франківська	1,119	1,016	1,155
Київська	1,139	1,018	1,19
Кіровоградська	1,121	1,009	1,154
Луганська	1,119	1,027	1,168
Львівська	1,148	1,006	1,136
Миколаївська	1,124	1,005	1,259
Одеська	1,145	1,009	1,161
Полтавська	1,133	1,011	1,09
Рівненська	1,104	1,017	1,209
Сумська	1,133	1,02	1,148
Тернопільська	1,117	1,011	1,162
Харківська	1,138	1,004	1,147
Херсонська	1,112	1,015	1,157
Хмельницька	1,116	1,007	1,208
Черкаська	1,126	1,017	1,16
Чернівецька	1,108	1,019	1,065
Чернігівська	1,112	1,013	1,106

Рис. 3.6. Темпи роста показників доходів населення, ЕАН та середньої заробітної плати

Як видно з рис. 3.6, регіони в яких низький темп росту за одним показником, так само мають й низький темп росту за іншими показниками, що свідчить про вплив факторів один на одного.

Побудова кластерів проводиться за допомогою методу k-середніх.

Кнопка Cluster Means & Euclidean Distances показує середні значення в кластерах і евклідові відстані (рис. 3.7).

Cluster Number	Euclidean Distances between Clusters (Spreadsheet1)			
	Distances below diagonal			
	Squared distances above diagonal			
	No. 1	No. 2	No. 3	
No. 1	0,000000	1,162614	8,308892	
No. 2	1,078246	0,000000	7,193566	
No. 3	2,882515	2,682082	0,000000	

Рис. 3.7. Матриця відстаней між кластерами

За матрицею відстаней між кластерами можна визначити якість проведеної кластеризації. Чим більше відстань між кластерами і менше відстані між елементами кластерів, тим якісніше проведена кластеризація.

Середні значення в кластерах за 2019 рік, представлені на рис. 3.8.

Variable	Analysis of Variance (Spreadsheet1)					
	Between SS	df	Within SS	df	F	signif. p
Доходи населення	21,55826	2	1,44174	21	157,0057	0,000000
ЕАН	16,18159	2	6,81841	21	24,9188	0,000003
Середня ЗП	3,64654	2	19,35346	21	1,9784	0,163239

Рис. 3.8. Середні значення в кластерах за 2019 рік

Кнопка Descriptive Statistics for each cluster дозволяє визначити описові статистики для кожного з кластерів за показниками (рис. 3.9).

На рис. 3.9, Mean – середнє значення показника;

Standard Deviation або стандартне відхилення - показує розсіювання значень випадкової величини відносно її математичного сподівання, тобто центру розподілу;

Variance або дисперсія є мірою розсіювання значень випадкової величини відносно середнього значення розподілу.

Descriptive Statistics for Cluster 1 (Spreadsheet1) Cluster contains 13 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Доходи населення	-0,287848	0,256214	0,065646
ЕАН	0,752823	0,682256	0,465473
Середня ЗП	-0,343290	1,012304	1,024759

Descriptive Statistics for Cluster 2 (Spreadsheet1) Cluster contains 10 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Доходи населення	-0,077691	0,269566	0,072666
ЕАН	-0,920849	0,370095	0,136970
Середня ЗП	0,458271	0,885460	0,784040

Descriptive Statistics for Cluster 3 (Spreadsheet1) Cluster contains 1 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Доходи населення	4,518934	0,00	0,00
ЕАН	-0,578207	0,00	0,00
Середня ЗП	-0,119945	0,00	0,00

Рис. 3.9. Описові статистики кластерів за 2019 рік

В результаті проведеної кластеризації, до першого кластеру увійшли 13 регіонів, а саме: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано – Франківська, Київська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області.

До другого кластеру увійшли 9 регіонів, це: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Хмельницька області.

До третього кластеру увійшли 2 регіони, а саме Вінницький та Тернопільський.

Графік середніх значень кластерів за 2019 рік представлено на рис. 3.10.

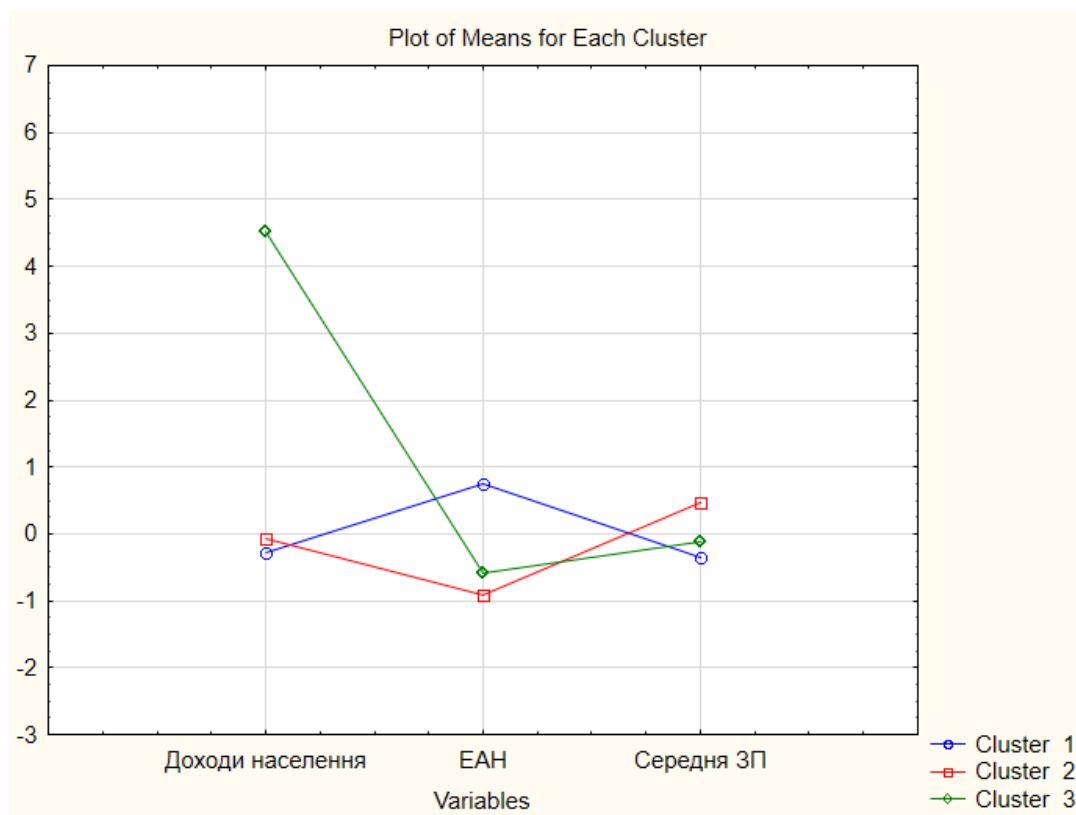

Рис. 3.10. Графік середніх значень кластерів за 2019 рік

На рис. 3.10 представлено графічне зображення середніх значень кожної змінної.

Для дослідження і проведення порівняльного аналізу розширування регіонів за показниками доходів населення, чисельності ЕАН та середньої заробітної плати було також розраховано темпи роста цих показників за 2015 рік.

Цей рік характеризувався складною економічною та політичною ситуацією в Україні, що призвело до зниження досліджуваних показників, які прямо впливають на якість життя населення.

Вихідні дані для кластерного аналізу по показниках темпу роста для 2015 року представлені на рис. 3.11.

	Доходи	2 ЕАН	Середня
Вінницька	1,233	1,034	1,299
Волинська	1,217	0,997	1,34
Дніпропетровська	1,214	1,009	1,242
Донецька	0,823	0,43	1,296
Житомирська	1,224	0,999	1,286
Закарпатська	1,239	0,994	1,353
Запорізька	1,196	0,964	1,235
Івано-Франківська	1,246	1,028	1,336
Київська	1,202	1,026	1,339
Кіровоградська	1,223	0,995	1,344
Луганська	0,785	0,337	1,168
Львівська	1,231	1,019	1,385
Миколаївська	1,217	1,02	1,262
Одеська	1,258	1,013	1,399
Полтавська	1,214	0,975	1,266
Рівненська	1,209	1,015	1,297
Сумська	1,253	1,003	1,284
Тернопільська	1,259	1,013	1,321
Харківська	1,219	1,009	1,293
Херсонська	1,271	1,005	1,365
Хмельницька	1,252	0,991	1,266
Черкаська	1,218	1,004	1,347
Чернівецька	1,234	0,996	1,354
Чернігівська	1,212	1,014	1,342

Рис. 3.11. Вихідні дані для кластеризації за 2015 р.

Темпи росту у 2015 році значно менші, у порівнянні до 2019 року. Це пояснюється загостренням соціально – економічної ситуації в Україні саме у ці роки.

Для кластеризації так само розраховується Евклідова відстань (традиційна відстань між кластерами) (рис. 3.12).

Cluster Number	Euclidean Distances between Clusters (Spreadsheet1)		
	Distances below diagonal		
	Squared distances above diagonal		
	No. 1	No. 2	No. 3
No. 1	0,000000	0,740455	10,02848
No. 2	0,860497	0,000000	8,22569
No. 3	3,166777	2,868046	0,000000

Рис. 3.12. Евклідові відстані кластерів за 2015 рік

Кнопка Descriptive Statistics for each cluster дозволяє визначити описові статистики для кожного з кластерів (рис. 3.13).

Descriptive Statistics for Cluster 1 (Spreadsheet1) Cluster contains 12 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Доходи населення	0,332443	0,173808	0,030209
ЕАН	0,310479	0,067772	0,004593
Середня ЗП	0,807828	0,408505	0,166876

Descriptive Statistics for Cluster 2 (Spreadsheet1) Cluster contains 10 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Доходи населення	0,241509	0,149541	0,022363
ЕАН	0,272223	0,117975	0,013918
Середня ЗП	-0,679328	0,423563	0,179406

Descriptive Statistics for Cluster 3 (Spreadsheet1) Cluster contains 2 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Доходи населення	-3,20220	0,220789	0,048748
ЕАН	-3,22399	0,371788	0,138227
Середня ЗП	-1,45033	1,702027	2,896897

Рис. 3.13. Описові статистики для кожного з кластерів

Отже, за результатами кластеризацій у 2015 році до першого кластеру увійшли 12 регіонів, це:

Волинська, Закарпатська, Івано – Франківська, Київська, Кіровоградська Львівська, Одеська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області.

До другого кластеру увійшли 10 регіонів, це:

Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Хмельницька області.

До третього кластеру увійшло 2 регіони, це: Донецька і Луганська.

Для візуального сприйняття доцільно створити графік середніх значень.

Графік середніх значень кластерів за 2015 рік представлено на рис. 3.14.

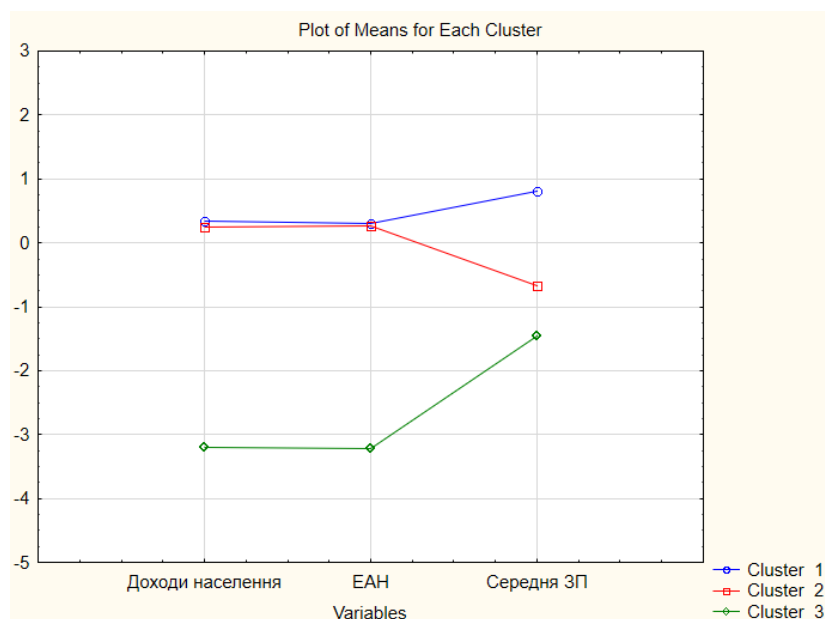

Рис. 3.14. Графік середніх значень кластерів за 2015 рік

Отже, як видно з проведеної кластеризації, за 4 роки ситуація щодо показників якості життя у регіонах змінилася. Це можна пояснити тим, що регіони України ровиваються нерівномірно.

На сьогоднішні день найбільша концентрація населення присутня у великих містах та областних центрах, де існує більше вакансій на ринку праці, є можливості заробітку та більш розвинена інфраструктура.

Також, нестабільна політична ситуація внесла суттєві корективи в розвиток регіонів.

Так, наприклад, Донецька область була представником розвинених регіонів, завдяки потужній сфері промисловості, проте після 2014 року всі показники економічного зростання пішли на спад, а в 2019 році економічна ситуація знову почала покращуватися.

Регіони, що характеризуються високими показниками економічного зростання, за останні 4 роки підтримували цю ситуацію.

У таблиці 3.5 підведено підсумок порівняння кластерного аналізу за 2015 та 2019 роки, а також наведено рекомендації для регіонів.

Таблиця 3.5

Порівняльна характеристика кластеризації за 2015 та 2019 рр.

Назва кластера	Характеристика кластера	Регіони, що увійшли до кластера у 2015 році	Регіони, що увійшли до кластеру у 2019 році	Рекомендації
1	2	3	4	5
1) Кластер з високими показниками темпів роста	У 2019 році, порівняно з 2015 роком темпи росту показників доходів, ЕАН та середньої зарплати покращились у Житомирській, Луганській, Полтавській, Рівненській та Сумській областях.	Волинська, Закарпатська, Івано – Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано – Франківська, Київська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області	Даним регіонам необхідно підтримувати ситуацію та сприяти тому, щоб більшість регіонів закріпляла позиції за показниками у першому кластері.

Закінчення табл. 3.5

1	2	3	4	5
2) Кластер з середніми показниками темпів роста	У 2019 році Донецька область перейшла до кластеру з середніми показниками, хоча у 2015 р. була у складі кластерів з низькими показниками (це було зумовлено важкою політичною ситуацією). А такі області, як Кіровоградська, та Одеська погіршили свої показники.	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Хмельницька	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Хмельницька	Даним регіонам необхідно покращувати ситуацію, шляхом забезпечення населення робочими місцями, фінансування державних установ, тощо.
3) Кластер з низькими показниками темпів роста	У 2019 році порівняно з 2015 ситуація кардинально змінилася. Якщо у 2015 році представниками кластеру були Луганська та Донецька області, що пояснюється загостренням політичної ситуації саме у той час, то у 2019 році до кластеру увійшла Вінницька і Тернопільська область.	Донецька і Луганська	Вінницька та Тернопільська	Даним регіонам необхідно змінити політику, щоб покращити дані показники для економічної та політичної стабільності регіону і країни в цілому.

3.3. Методи класифікації та прогнозування в аналізі якості життя населення

Для планування держбюджету та формування стратегій розвитку важливим інструментом виступає прогнозування. Прогнозування дає змогу побачити як зміняться ті, чи інші показники, спираючись на офіційні дані за попередні роки.

Отже, для прогнозування були розраховані показники темпу роста доходів населення, чисельності ЕАН та розмірів середньої заробітної плати для України (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка показників темпів росту в Україні

	Ланцюговий темп росту за показником доходів населення	Ланцюговий темپ росту за показником ЕАН	Ланцюговий темп росту показника середньої заробітної плати
1	2	3	4
1) 2010	1,231	1,009	1,125
2) 2011	1,152	1,009	1,167
3) 2012	1,143	1,015	1,096
4) 2013	1,034	1,012	1,059
5) 2014	1,049	0,978	1,104
6) 2015	1,219	1,009	1,293
7) 2016	1,161	1,004	1,182
8) 2017	1,296	1,006	1,354
9) 2018	1,229	1,007	1,218
10) 2019	1,138	1,004	1,147

Прогноз може бути здійснено методом простої екстраполяції або адаптивним методом.

Одним з методів адаптивного прогнозування виступає метод експоненціального згладжування. Сутність цього методу полягає в тому, що кожен елемент часового ряду згладжується за допомогою зваженої середньої, причому вага її зменшується по мірі віддалення від кінця ряду.

За допомогою функції Statistics/Time series/Forecasting у пакеті STATISTICA можна здійснити прогноз показників по Україні методом експоненційного згладжування (рис. 3.23).

Exp. smoothing: S0=1,283 T0=-, 103 (Spreadsheet1) Damped trend, no season; Alpha= ,800 Gamma=,800 Phi=,100 Доходи населення			
Case	Доходи населення	Smoothed Series	Resids
1	1,231000	1,272333	-0,041333
2	1,152000	1,235588	-0,083588
3	1,143000	1,163000	-0,020000
4	1,034000	1,145148	-0,111148
5	1,049000	1,048931	0,000069
6	1,219000	1,048261	0,170739
7	1,161000	1,195707	-0,034707
8	1,296000	1,166806	0,129194
9	1,229000	1,278316	-0,049316
10	1,138000	1,236522	-0,098522
11		1,151165	

Рис. 3.15. Прогнозне значення темпу роста доходів населення

Графічно експоненційне згладжування з найменшою помилкою представлено на рис. 3.16.

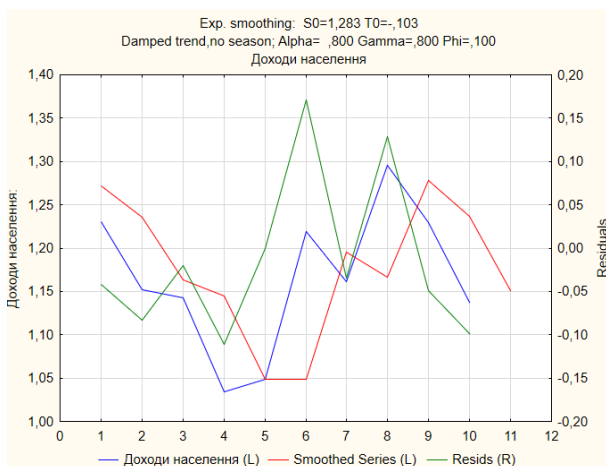

Рис. 3.16. Експоненційне згладжування показника темпу роста доходів населення

Отже, з розрахунків виходить, що прогнозне значення темпу роста для доходів населення у 2020 році складає 1,151 (що на 0,013 більше, ніж у 2019 р.).

Такий само алгоритм дій використовується і для показника ЕАН (рис. 3.17).

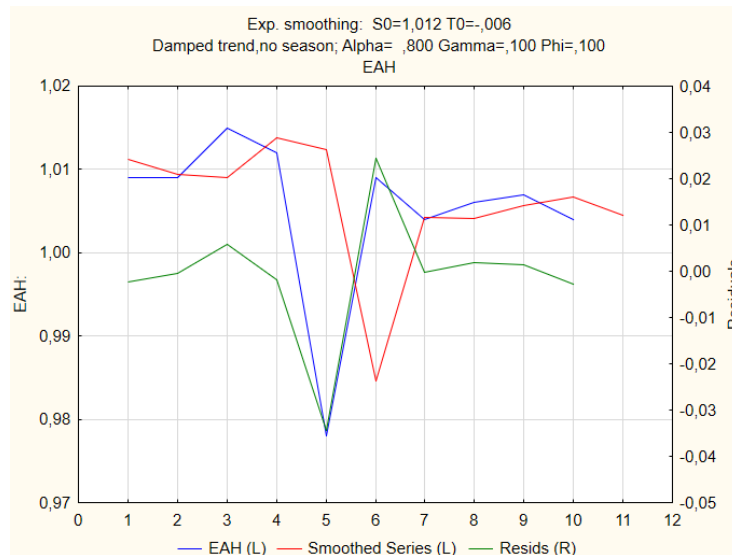

Рис. 3.17. Експоненційне згладжування показника темпу роста чисельності ЕАН

Прогнозне значення для темпів росту чисельності ЕАН представлено на рис. 3.18.

Exp. smoothing: S0=1,012 T0=-,006 (Spreadsheet1) Damped trend, no season; Alpha=,800 Gamma=,100 Phi=,100 ЕАН			
Case	ЕАН	Smoothed Series	Resids
1	1,009000	1,011222	-0,002222
2	1,009000	1,009371	-0,000371
3	1,015000	1,009064	0,005936
4	1,012000	1,013859	-0,001859
5	0,978000	1,012362	-0,034362
6	1,009000	0,984596	0,024404
7	1,004000	1,004287	-0,000287
8	1,006000	1,004072	0,001928
9	1,007000	1,005631	0,001369
10	1,004000	1,006739	-0,002739
11		1,004527	

Рис. 3.18. Прогнозне значення темпу роста чисельності ЕАН

Прогнозний показник на 2020 рік складає 1,005, що на 0,001 більше за показник 2019 року.

Так само за допомогою експоненційного згладжування прогнозується темп росту для середньої заробітної плати (рис. 3.19).

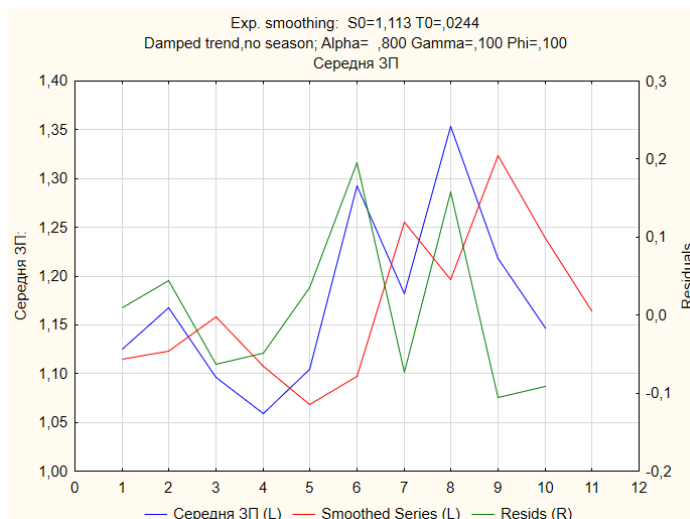

Рис. 3.19. Експоненційне згладжування показника темпу роста середньої заробітної плати

Прогнозне значення темпу роста середньої заробітної плати представлено на рис. 3.20.

Exp. smoothing: S0=1,113 T0=,0244 (Spreadsheet1) Damped trend, no season; Alpha=,800 Gamma=,100 Phi=,100 Середня ЗП			
Case	Середня ЗП	Smoothed Series	Resids
1	1,125000	1,115222	0,009778
2	1,167000	1,123367	0,043633
3	1,096000	1,158655	-0,062655
4	1,059000	1,108068	-0,049068
5	1,104000	1,068375	0,035625
6	1,293000	1,097116	0,195884
7	1,182000	1,255414	-0,073414
8	1,354000	1,196255	0,157745
9	1,218000	1,323670	-0,105670
10	1,147000	1,238411	-0,091411
11		1,164478	

Рис. 3.20. Прогнозне значення темпу роста середньої ЗП

Отже, темп роста у 2020 році складе 1,164, що на 0,017 більше за 2019 рік.

Зростання проаналізованих показників темпів роста свідчить про покращення факторів, які впливають на якість життя, а саме: середньої заробітної плати, чисельності ЕАН та доходів населення.

Порівнюючи отримані данні з аналітичними характеристиками по темпам зростання заробітної плати, доходів й чисельності ЕАН України можна зробити висновок, що при зростанні темпів росту заробітної плати, зростають і темпи росту доходів населення. Тобто, для економічно активного населення України заробітна плата в більшій мірі є основним джерелом їх доходу.

Проте, як видно з табл. 3.6, темпи роста в Україні не мають стабільного зростання і коливаються з року в рік. На це можуть впливати різноманітні фактори, такі як: нестабільна політична ситуація, заборгованість у виплаті заробітної плати, переїзд мешканців регіону до столиці тощо.

Також, спираючись на дані Держстату [1], можна стверджувати, що в більшості регіонів, не дивлячись на позитивні темпи росту, спостерігається погана ситуація з середньою заробітною платою, доходами та чисельністю економічно активного населення.

Для покращення ситуації необхідно змінити економічну політику, переглянути податкову систему країни, розробляти стимули для населення.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 3

В даному розділі було проведено статистичний аналіз якості життя населення. Оцінка якості життя населення і ефективність соціальної політики можлива на основі комплексної методики оцінки якості життя населення, яка базується на методах економічного аналізу, експертних оцінках, теорії класифікації, тощо [63]. Аналіз в дипломній роботі проводився за допомогою методів структурно-динамічної оцінки та статистичних методів моделювання й прогнозування.

Обґрунтоване уявлення про досліджуване явище передбачає його точний і надійний формалізований опис. Комплекс формалізованих описів називається моделлю, яка може використовуватися для аналітичних розрахунків і прогнозів.

Загальноприйнятим в статистиці є вивчення подій в їх залежності від конкретних причин, тобто розглядати причинно-наслідкові зв'язки. Особливо виділяють функціональні зв'язки з однозначно вираженим впливом конкретних причин на результат. Своєрідністю відрізняються методи вивчення змін явищ у часі. Розвиток в часі описується трендовими моделями, динамічними моделями множинної залежності, моделями сезонності, авторегресійними моделями.

Успішне вирішення завдань моделювання і прогнозування передбачає:

- 1) правильний вибір застосовуваного методу;
- 2) використання вихідних даних для адекватного відображення процесу;
- 3) розрахунок параметрів моделі і оцінок результату прогнозу;
- 4) змістовну інтерпретацію моделі і результатів прогнозних розрахунків [49].

В розділі 3 дипломної роботи було досліджено показники диференціації населення у динаміці, різницю доходів населення по регіонам, розраховано ланцюговий темп роста для показників доходів населення, чисельності ЕАН, середньої заробітної плати, використано метод кластеризації, прогнозування за допомогою експоненційного згладжування.

ВИСНОВОК

Отже, вивчаючи питання якості життя населення України можна зробити наступні висновки: підвищення якості життя населення є головною метою будь-якого прогресивного суспільства. Головними проблемами в нестабільності якості життя в Україні є політична ситуація, економічна нестабільність, велика різниця між доходами населення, а також загострення соціально – економічних проблем на фоні пандемії Covid-19 у світі. Можна також зробити висновок, що життєвий рівень населення і його підвищення значною мірою залежать від стабільності і прибутковості діяльності підприємств та ефективності систем оплати праці на них.

Соціальний захист населення є важливою функцією держави. Проблема бідності потребує практичних дій щодо її зменшення від органів державної влади та місцевого самоврядування.

Зусилля для забезпечення відповідного рівня якості життя населення (чи конкретної особи) спрямовуються з двох боків: по-перше, це діяльність держави для забезпечення гідного рівня якості життя населення, і, по-друге, це зусилля самих громадян. Проте, діяльність держави обмежується можливостями (у першу чергу фінансовими), які обумовлені і станом економіки, і статеві-віковою структурою населення, поведінкою на ринку праці (економічна активність, нелегальна зайнятість) тощо [29]. З іншого боку, суспільно-економічна активність населення у значному ступені обумовлена обмеженнями та умовами всередині самої держави.

Здійснивши ґрунтовний аналіз, можна запропонувати основні шляхи підвищення рівня життя населення:

- 1) подолання корупції в країні на всіх рівнях;
- 2) встановлення прозорості системи оподаткування;
- 3) розробка чіткого та прозорого механізму фінансування державних програм економічного та соціального розвитку, а саме: програм освіти, охорони

здоров'я, державної підтримки молодих сімей, вдосконалення системи надання відповідної кваліфікованої медичної допомоги;

4) ефективна реалізація політики зайнятості населення – розвиток ринку праці, створення нових робочих місць, забезпечення випускників ВНЗ та ПТНЗ робочими місцями, сприяння зниженню рівня безробіття населення та скорочення тіньового сектору економіки шляхом удосконалення податкового законодавства, а також забезпечення умов гідної праці;

5) зміна мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму згідно з реальними потребами людини та споживчими цінами у країні;

Активізація та впровадження комплексу перерахованих заходів потребують значного фінансування, а також переведення тіньової економіки в статус легальної, у тому числі і за рахунок зниження податкового тягаря.

В процесі написання дипломної роботи було розглянуто основні методи дослідження, які прийняті на міжнародному рівні (Загально – методологічна концепція стандартів і якості життя; Методологія ЄС European Statistical System Committee; Індекс людського розвитку) та індекси, що застосовуються при розрахунку якості життя (Індекс добробуту, Індекс/рейтинг міст з найвищою якістю життя, Індекс якості життя, Індекс людського розвитку за Методикою моніторингу регіонального людського розвитку).

Було розглянуто динаміку розподілу доходів домогосподарств за 5 років і виявлено, що найбільшу питому вагу як у 2014 році, так й у 2019 складають такі показники, як оплата праці та соціальні виплати. А також було розглянуто структуру витрат домогосподарств і встановлено, що найбільшу вагу мають витрати на харчування (46,8%), комунальні послуги (21,5%), одяг та взуття (5%).

У другому розділі дипломної роботи увага приділялась базі переддипломної практики, а саме Науково – дослідному центру індустріальних проблем розвитку НАН України. Було детально розглянуто законодавчі акти, якими керується база практики та загальну схему державного регулювання рівня життя населення України. На основі даних, що були отримані на базі практики,

а також на сайті Держстату була досліджена динаміка ІЛР України та його основних індикаторів (середньої очікуваної тривалості життя, очікуваної тривалості навчання та показник ВВП на душу населення), а також розраховано базисний темп росту Індексу людського розвитку по країнах.

Керуючись аналітичними даними з розділу 2, було здійснено кластерний аналіз регіонів України за показниками темпів росту доходів населення, чисельності ЕАН та показника середньої заробітної плати, а також використано метод експоненційного згладжування та прогнозування для показників Харківського регіону у розділі 3.

Отже, будь – яке соціально – економічне явище є складним і комплексним. Саме тому, комплекс моделей та методів допомагає виявити взаємозалежні процеси, проблеми в тій чи іншій сфері. З цього випливає, що будь-який процес не може бути стабільним, якщо наявні прогалини в його складових. Так наприклад, якість життя не може бути на гідному рівні, якщо існує диференціація доходів, або середня заробітна плата не задовольняє основних базових потреб населення. Всі проблеми, що були відмічені у дипломній роботі можливо вирішити, але державі потрібно бути готовою, що це фінансово затратний та трудомісткий процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8.12.2004 р.: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. – Київ: Велес, 2005. – 48 с. – (Серія видань "Офіційний документ")
2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», 5 жовтня 2000 р.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2.03.00 р. № 1533-III
4. Закон України «Про затвердження загальнодержавної програми подолання та запобігання бідності в Україні на 2010- 2015 роки»
5. Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» № 274/2010 від 26 лютого 2010 р.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів»
7. Аксьонова І.В. Використання індексного методу для статистичного оцінювання якості життя населення та конкурентоспроможності країни/ Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця (Харків, 1-2 червня 2017 р.). – Х.: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – с. 300-304
8. Аксьонова І.В., Серова І.А. Визначення конкурентоспроможності регіону та система показників її оцінки // Бізнес Інформ, 1. – 2011
9. Актуальний стан та проблеми діючої системи соціального захисту в Україні. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/news/recent/3803/>
10. Базилевич В.Д. Макроекономіка: Підручник. - К.: Знання, 2005. - 851с.
11. Базилінська О. Я. Макроекономіка: Навчальний посібник для студентів вузів. - К.: Центр навчальної літератури, 2015. – с. 442

12. Баранова Н. П. Соціальні стандарти та соціальні гарантії в системі соціальної політики України / Центр перспективних соціальних досліджень // Національна академія наук України
13. Бесчастна Д.О., Овчаренко К.С., Ткаченко І.О. Статистична оцінка диференціації населення України за рівнем його доходів у сучасних умовах / Економіка і фінанси. – 2014. – № 5. – с. 15–21
14. Білецька Л. В. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2015. – с. 651
15. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці: Навч. посібник. – К.: Знання – Пресс, 2010.
16. Бортнік С.М., Іщук Х.В. Вивчення тенденцій зміни доходів населення Волинської області // Економічний форум. Луцький національний технічний університет. – 2013. – №3. – с. 224-230
17. Вікіпедія [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>
18. Вітковська К. В. Моніторинг диференціації рівня доходів населення на регіональному рівні // А.З. Підгорний, К.В. Вітковська. -Формування ринкових відносин в Україні. –2017. -№9/1(148). –с. 65
19. Вітковська К. В. Проблемні питання оцінки рівня бідності населення // К.В.Вітковська. –Науковий вісник. -№2(210). –2017. - с. 31
20. Власик А., Яценко Л. Регіональна нерівність рівня життя населення України у 2019 році. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.liga.net/smi/show.html?id=147841>
21. Геєць В.М., Панченко Є.Г., Лібанова Е.М. та ін.; За ред. В.М. Гейця. Перехідна економіка. Київ: Вища школа, 2013, с. 591
22. Господарський кодекс України. Редакція 2004 р.
23. Гуцан Т.Г. Аналіз матеріальної складової рівня життя населення та особливості її регулювання в національній економіці // Бізнес-інформ. – 2013. – № 7. – с. 192-196

24. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку // Вісник НАНУ. – 2010. – № 1. – с. 20-28
25. Данченко Л.О. Методологія статистичного дослідження цін на споживчому ринку: дисертація – 2016
26. Дарченко Н.Д., Рижиков В.С., Єськов О.Л., Мікрюков О.М. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Навчальний посібник. – К.К Центр учбової літератури, 2017. – с. 252
27. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] - Офіційний сайт – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
28. Дериховська В. І. Аналіз проблеми молодіжного безробіття [Електронний ресурс] / В. І. Дериховська // Економіка та суспільство. – 2017. – № 9. –Режим доступу до ресурсу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/90.pdf
29. Децентралізація [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/news/12783>
30. Єлісеєва І. І. Статистика: Підручник – М. : Юрайт, 2010. – с. 565
31. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка. Київ: Вища школа, 2015. – с. 327
32. Журнал "Підприємництво, господарство і право" N 12 2014р. с. 100-103
33. Заболоцький Б.Ф. Економіка України. Львів: ЛБК НБУ, 2017, с. 580
34. Завіновська Г.Т. Економіка праці: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2013. – с. 300
35. Звіт з науково-дослідної роботи «Розроблення системи індикаторів оцінки якості життя населення України для здійснення комплексного моніторингу, у тому числі порівняння з іншими країнами» Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України на замовлення Міністерства економічного розвитку та торгівлі України (№ державної реєстрації 0112U008469) // К.: Ін-т демографії та соц. досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – с. 670

36. Качан Є.П. Розміщення продуктивних сил України. Київ: ВД "Юридична книга", 2011. – с. 552
37. Колот А.М. Теоретичні і прикладні аспекти підвищення доходів працюючих як передумови збереження та розвитку людського капіталу // Україна: аспекти праці. - 2015. - № 8. - с. 19-27
38. Куйбіда М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів/М. Куйбіда, К. Черніцина. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik5/fail/+Kujbida.pdf>
39. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. - Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2011. - 656 с
40. Лопушняк Г. С. Державні соціальні стандарти, гарантії та нормативи: сутнісно-проблемні аспекти / Г. С. Лопушняк // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2014. – № 2. – с. 491-499
41. Манків Г.Н. Макроекономіка. Київ: Основи, 2010. – с. 588
42. Махсма М. Б. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2015. – с. 304
43. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання: монографія / О. А. Мельниченко. –Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2017
44. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/>
45. Основні показники рівня життя населення (2019 р.) // Праця і зарплата. - 2019. - с. 2
46. Офіційний сайт видання International Living [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internationalliving.com/2010/12/quality-of-life-2011/>
47. Пенсійна реформа в Україні. – Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua/>
48. Посібники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://posibniki.com.ua>

49. Проніна І.І. Аналіз рівня життя населення України // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. пр. – Тернопіль: Економічна думка. - 2013. – Вип. 2. - с. 303-307
50. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія / О. В. Раєвнева. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – с. 496
51. Регіональний людський розвиток: Стат. бюл. / Відп. за випуск І.В.Калачова. – К.: Держстат України, 2012. – с. 45
52. Свенціцькі М.В. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні/ М. Свенціцькі, Л. Ткаченко, І. Чапко. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – с. 72
53. Серова І.А. Проблеми обробки результатів статистичних спостережень // Бізнес Інформ. – 2012. - с. 97-99
54. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. –К.: Центр громадської експертизи, 2016. –с. 104
55. Соціальні індикатори рівня життя населення: Стат. зб. — К.: Державний комітет статистики України, 2019. — с. 203
56. Статистика: навчальний посібник / Під ред. О. В. Раєвневої. - Х.: ВД «Інжек», 2011. – с. 504
57. Статистичне моделювання та прогнозування: навчальний посібник / під ред. О. В. Раєвневої. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2014. – с. 578
58. Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державний комітет статистики України / К.: Техніка, 2019
59. Статистичні методи оцінки регіонального розвитку: навчальний посібник / Під ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Раєвневої. – Х.: ФОП Александрова К. М., 2016. – с. 328
60. Україна. Подолання бідності. United Nations Development Programme. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_24267mdgp.pdf
61. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / авт. кол.: В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін.; за заг.

ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського: у 2 ч.–К.: НАДУ, 2015. – ч. 1. – с. 456

62. Фертікова Т. М. Дослідження динаміки добробуту населення України / Т. М.Фертікова // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1(3). – Том 2. – с. 339-340

63. Хаустова В. Є., Узунов Ф. В. Міжнародний порівняльний аналіз рівня та якості життя населення країн світу // Вісник ДонДУЕТ. – 2013. – № 4 (20). – с. 47 – 55

64. Центр перспективних соціальних досліджень. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/index.php>

65. Canadian Index of Wellbeing.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uwaterloo.ca/canadian-index-wellbeing/our-products/domains>

66. Istanbul OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy /” Measuring and Fostering the Progress of Societies” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/site/worldforum06/istanbulworldforum-measuringandfosteringtheprogressofsocieties.htm>

67. Schiffrin D. Discourse markers. – Cambridge : University press, 2016. – 364 p.

68. Serova I. The issue of the correct evaluation of economic growth //Економіка розвитку, №4 (80), Харків, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016.- с. 63-71.

69. Walter Radermacher, Walter (Director General of Eurostat; Chief Statistician of the EU). Measuring prosperity and quality of life / Keynote Speech at the Austrian Federal Ministry of Finance in Vienna, May 2010 // http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/gdp_and_beyond/documents/wr_speach.pdf

70. Ageing in Cities: Policy Highlights (2015). OECD. Paris. URL: <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/Policy-BriefAgeing-in-Cities.pdf>